

Dalida Rittossa*
Marissabell Škorić**

Pregledni znanstveni rad
UDK 343.54:347.6(497.5Rijeka)(091)
DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/36367>
Rad primljen: 6. svibnja 2025.
Rad prihvaćen: 18. srpnja 2025.

GENEZA NORMATIVNIH ODGOVORA NA OBITELJSKO NASILJE S POSEBNIM OSVRTOM NA PRAKSU KRALJEVSKOG SUDA U RIJECI – ŠTO SE PROMIJENILO?***

Sažetak:

U posljednje vrijeme napisan je velik broj znanstvenih radova o sprječavanju i suzbijanju obiteljskog nasilja. No, unatoč iskazanom interesu znanstvenika pokazalo se kako je iznimno mali broj studija objavljen na temu ranog normativnog razvoja kaznenopravnih pravila koja su zabranjivala takva ponašanja i pogotovo onih koje se bave proučavanjem starije sudske prakse. Kako bi se upotpunila uočena praznina i potaknula rasprava, u radu se analizira geneza normativnih rješenja zabilježenih u prvim pisanim izvorima pa do početka 20. stoljeća koja pokazuje razvoj društvenih reakcija: od prihvaćanja nasilja radi discipliniranja članova obitelji pa do usvajanja zasebnih kaznenih djela kažnjivih strogim kaznama. U zasebnom dijelu rada iznose se rezultati analize sudskih spisa Kraljevskog suda u Rijeci otvorenih u povodu počinjenja ubojstva člana obitelji na području grada Rijeke od 1871. pa do 1914. godine. Kako su vezano za temu rada u konačnici bila relevantna samo tri spisa, provedena je studija slučaja i ti su predmeti detaljno analizirani. Analiza je pokazala kako je prije više od jednog stoljeća, kao i danas, dinamika najtežih oblika obiteljskog nasilja označena ljubomorom i kulminacijom nasilja u trenutku kada žrtva odluči napustiti počinitelja. Uočeno ukazuje na nužnost izgradnje preventivnih mehanizama kojima će se promijeniti odavno usvojeni kulturološki obrasci ponašanja koji su u podlozi nasilnih delikata počinjenih unutar obitelji.

Ključne riječi:

obiteljsko nasilje, povijesni prikaz, austrijski Kazneni zakon iz 1852. godine, mađarski Kazneni zakon uz 1878. godine, Kraljevski sud u Rijeci, studija slučaja

* Dr. sc. Dalida Rittossa, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Hahlić 6, 51000 Rijeka. E-adresa: dalida.rittossa@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1452-0838>.

** Dr. sc. Marissabell Škorić, redovita profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Hahlić 6, 51000 Rijeka. E-adresa: marissabell.skoric@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0627-3651>.

*** Ovaj rad je sufinanciralo Sveučilište u Rijeci projektom Prijedlog osme novele Kaznenog zakona – Quo vadis? [uniri-iskusni-drustv-23-232].

1. UVODNE NAPOMENE

Povijesni izvori pokazuju kako obiteljsko nasilje, posebice ono usmjereno protiv žena i djece, postoji otkada postoje zajednice s obiteljskom strukturom. Za razliku od danas, u prošlosti se nasilje nije samo toleriralo, već se ono u određenim slučajevima poticalo kao nužan i stoga prihvatljiv oblik društvene kontrole. Temeljne i najveće društvene vrijednosti koje su se štitile u prvim pisanim pravnim izvorima bile su, ponajprije, zakonito potomstvo, obitelj i brak.¹ Društveni status i uloga žene bili su jasno definirani, a svako je odstupanje od njih opravdavallo nasilje kao sredstvo kontrole nad ženom. Tijekom stoljeća, kada bi društvene okolnosti u konačnici i dovele do postavljanja pravila o udarcima zadanim ženama, ona bi se većinom odnosila na određivanje razine sile kojom su muški članovi obitelji mogli disciplinirati žene. Dopuslivost takvih radnji bila je neupitna.² Različite kulturološke, vjerske i društvene norme u kojima je dominirao muški autoritet, dok se na ženu gledalo kako na objekt čija je primarna zadaća bila osigurati potomstvo i brinuti se o obitelji, u znatnoj su mjeri produbljivale nejednakosti između muškaraca i žena te služile kao opravdanje nasilju. Upravo zbog tako raspoređenih uloga povijesne studije ukazuju na jasnu vezu između patrijarhalne dominacije i nasilja kojem su žene bile izlagane. Postojao je niz institucionalnih reakcija koje su promicale kontrolu muškaraca nad ženama i njihovo uživanje prerogativa da umjesto žena donose i one odluke koje bi se danas smatrale neprihvatljivim narušavanjem ženine privatnosti.³ U prošlosti, kao i u današnje vrijeme, žene su u najvećem riziku od nasilja bile kod kuće, od počinitelja koji su im poznati.⁴ Takvi zaključci ukazuju na supstancijalni specifikum obiteljskog nasilja u odnosu na ostale oblike nasilnih ponašanja i ukazuju na nužnost provođenja strukturalno osmišljenih i metodološki validnih znanstvenih istraživanja koja će generirati nova znanja o tom fenomenu.

O temi obiteljskog nasilja i ubojstvu članova obitelji kao najekstremnijem obliku tog nasilja u novije vrijeme napisani su mnogi radovi koji nastoje rasvijetliti tu negativnu društvenu pojavu s različitih aspekata. Znanstvena misao usredotočena je na fenomenološko praćenje pojavnih oblika i kretanja nasilja između članova obitelji u nekome društvu u određenom vremenu.⁵ Proučavanjem kriminoloških i viktimoloških varijabli nastoje se postaviti različiti teorijski koncepti i ocijeniti u kojoj su mjeri oni preneseni u konkretne društvene akcije usmjerene na sprječavanje i suzbijanje obiteljskoga nasilja.⁶ Dosad objavljene studije ponudile su i dalj-

1 Velinka Grozdanić, Dalida Rittossa, 'Povijesni razvoj kaznenopravnog statusa žena' u Velinka Grozdanić (ed), *Kada žena ubije, interdisciplinarni pristup* (Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2011) 17.

2 Sarah Brady Brundage, 'Spare the Rod, Save the Child: Reviewing Corporate Punishment Through the Lens of Domestic Violence' (2008) 8 Whittier Journal of Child and Family Advocacy, 87.

3 Russell P. Dobash, Rebecca Emerson Dobash, 'Community Response to Violence against Wives: Charivari, Abstract Justice and Patriarchy' (1981) 28(5) Social Problems, 564.

4 Leonardovi tako prenose tvrdnju povjesničara Rhodesa, dobitnika Pulitzerove nagrade, kako su „danas obitelji primarni inkubatori nasilja, kao što su to oduvijek bile.“ Ira M. Leonard, Christopher C. Leonard, 'The Historiography of American Violence' (2003) 7(2) Homicide Studies, 126.

5 Vidi tako: Marina Ajduković, Ivan Rimac, Miroslav Rajter, Nika Sušac, 'Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj' (2012) 19(3) Ljetopis socijalnog rada, 367.–412.; Eva Bertok, Lora Briški, Mojca M. Plesničar, Katja Filipčić, 'Violence in Intimate Partner Relationships During the COVID-19 Epidemic in Slovenia' (2022) 43(2) Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 355.–373.; Petra Šprem, Anna-Maria Getoš Kalac, 'Obiteljsko nasilje u svjetlu penalnog populizma' (2024) 74(1) Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 35.–70.

6 Primjerice: Dalida Rittossa, Marissabell Škorić, 'Abandoned and Forgotten? Violent Deaths of Previously Abused Female Victims in Croatia' (2021) 37(3–4) Pravni vjesnik, 7.–30.; Ljiljana Stevković, 'Victim or Abuser: Victimisation by Domestic Violence as

nje smjernice za provođenje novih istraživanja i izgradnju preventivnih mjera u interdisciplinarnim, holističkim shemama.⁷ U okviru tog koncepta, znanstvene analize u području prava detaljno propituju zakonodavne intervencije i usvojena normativna rješenja s pozicija ustavnopravnih i kaznenopravnih postulata te njihovu primjenjivost u aktualnoj sudskoj praksi.

U znanstvenoj literaturi podosta je raširen konsenzus kako je temeljna svrha društvenih istraživanja postaviti objektivno istinite i činjenično provjerljive tvrdnje o društvenim i povijesnim fenomenima i za njih ponuditi valjana pojašnjenja.⁸ Na tragu tih postavki, Monkkonen je zaključio kako osnova za razumijevanje naše nasilne sadašnjosti leži u prošlosti.⁹ Unatoč takvim tvrdnjama ispostavilo se kako se o nasilju unutar obitelji u povijesnom kontekstu iznimno rijetko piše. Mali se broj studija bavi povijesnim pregledom društvenih reakcija na obiteljsko nasilje, a posebice starijom sudskom praksom. Izostanak zanimanja za rasvjetljavanje povijesne dimenzije posebice teških oblika obiteljskog nasilja iznenađuje ako se uzme u obzir činjenica da je obiteljsko nasilje zabrinjavajući problem koji se tijekom stoljeća pojavljivao u različitim društveno-kulturnim zajednicama.¹⁰ Ovisno o društvenom kontekstu, mijenjalo se poimanje nasilja između članova obitelji i donošenjem represivnih pravila postavljala se granica (in)tolerancije na takvo ponašanje. O pravnom poimanju obitelji i pravnom oblikovanju odnosa njezinih članova ovisilo je i kaznenopravno normiranje nasilja među njima, ali i kreirala društvena dinamika na transverzali pojedinac – društvo. Kreiranjem kaznenopravnih odgovora i doziranjem represije u isto se vrijeme stvarao jedan unutarnji pravni podsustav koji je sadržajno nosio značajke obiteljskog i kaznenog prava. Dosad provedene studije pokazale su kako je stvaranje kaznenopravnih pravila u prošlosti nosilo jednu posve praktičnu dimenziju, pa je svako odstupanje od uobičajenog, prihvatljivog, poželjnog i za zajednicu nužnog ponašanja za sobom nosilo strogu reakciju. Povijesne analize o kaznenopravnim reakcijama na nasilje u obitelji stoga daju prikaz razvoja pravnih rješenja, ideja i svijesti zajednice o obitelji kao jednoj od njezinih osnovnih jedinica, ali i položaju žena unutar njezinih struktura i u konačnici o poimanju jednakosti. Stoga se ne čini nimalo pretencioznim zaključiti kako nas spoznaja o normativnom razvoju sankcioniranja obiteljskoga nasilja može približiti i razumijevanju konceptualizacije pravnog položaja žena u društvenom miljeu.

Imajući u vidu navedeno, a sve kako bi se pridonijelo raspravi i upotpunila uočena praznina u znanstvenoj i stručnoj literaturi, u ovom radu prikazat će se normativna geneza obiteljskog nasilja i njegov put od prihvatljivog oblika ponašanja do zasebnih delikata kažnjivih strogim kaznama u kaznenopravnim izvorima koji su se primjenjivali u 19. i početkom 20. stoljeća.

a Predictor of Violent Behaviour of Juveniles Towards Family Members' (2022) 31(4) Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 619.–638.; Marissabell Škorić, 'Impact of COVID-19 Pandemic on Violence against Closely Related Persons in Croatia' (2022) 43(2) Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 301.–301.; Dalida Rittossa, 'Violence against Children in Family Settings During the COVID-19 Outbreak in Croatia: Lessons Learned from the (In)Visible Pandemic' (2022) 43(2) Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 303.–327.

7 Vidi još: Marissabell Škorić, 'Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske' (2018) 25(2) Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 387.–415.; Dejana Golenko, Dalida Rittossa, 'The Role of Civil Society in a Time of Pandemic: Bridging the Gap Between Official Policies and Information Needs of Victims of Family Violence' (2022) 43(2) Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 329.–353.; Marissabell Škorić, Dalida Rittossa, Dejana Golenko, 'Obiteljsko nasilje u doba bolesti COVID-19 – Informacijski i kaznenopravni izazovi' (2023) XIV(1) Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 29.–56.

8 Daniel Little, 'Evidence and Objectivity in the Social Sciences' (1993) 60(2) Social Research, 368.

9 Eric H Monkkonen, *Murder in New York City* (University of California Press 2001) 181.

10 Rebecca Emerson Dobash, Russell P. Dobash, 'Love, Honour and Obey: Institutional Ideologies and the Struggle for Battered Women' (1977) 1 Contemporary Crises, 405, 408.

Nakon toga dat će se pregled i analizirati sudski spisi Kraljevskog suda u Rijeci / *Regio Tribunale in Fiume* / *Királyi törvényszék Fiuméban* koji se odnose na kazneno djelo ubojstva počinjeno od strane člana obitelji na području grada Rijeke u razdoblju od 1871. do 1914. godine, a koji su dostupni u Državnom arhivu u Rijeci.¹¹ Pregledane su 22 kutije arhivske građe u kojima je pohranjeno 800 kaznenih predmeta. No, nakon detaljnog pregleda sačuvanih dokumenata, pokazalo se da su s obzirom na temu ovoga rada bila relevantna samo tri predmeta. Riječ je o predmetima koji se odnose na (pokušaj) ubojstva ženske osobe od strane njezina partnera (supruga ili izvanbračnog supruga) te se oni u radu detaljnije analiziraju.

2. OD (NE)PRIHVATLJIVIH PONAŠANJA U PRIVATNOJ SFERI DO ZASEBNIH KAZNENIH DJELA – NORMATIVNA GENEZA JEDNE SKUPINE DELIKTA NASILJA

2.1. KRATKI POVIJESNI OSVRT NA KAZNENOPRAVNU REGULATIVU OBITELJSKOG NASILJA U KOMPARATIVNOM KONTEKSTU

Prve odredbe koje sadrže represivne reakcije na obiteljsko nasilje mogu se naći još u Hamurabijevu zakoniku, jednom od najvažnijih izvora kaznenog prava starog doba. Vjoran duhu svoga vremena oko poimanja ugleda, moralnog ponašanja, uloge žene u društvu i pravednosti, Zakonik je dopuštao supruzi koja se držala čestito i koja nije zgriješila da uzme svoj miraz i vrati se u očevu kuću ako ju suprug zanemaruje i ponižava.¹² Gubitak miraza zapravo je predstavljao posebnu vrstu sankcije. Naime, prijestupnik nije trebao platiti nikakvu dodatnu novčanu kaznu oštećenoj, no sustizao ga je gubitak ugleda i osuda zajednice koja ga je smatrala nedostojnim muškarcem da bude u braku. Slično, u staroj Grčkoj, žene su se mogle razvesti od nasilnih muževa i zatražiti kompenzaciju zbog pretrpljenog nasilja.¹³ Čini se kako su takva normativna rješenja predstavljala rijedak primjer njihove pravne zaštite od nasilnih ispada supruga koji su dugi niz godina raspolagali njihovom imovinom i životima. Još od najranijeg doba, muškarci su nanosili udarce ženama uz snažnu ideološku i institucionalnu potporu. Schneider tako napominje kako je prema pravilima ranog rimskog prava muškarac mogao nekažnjeno tjelesno kažnjavati i ubiti suprugu koja je počinivši kazneno djelo okaljala njegovu čast ili izložila riziku njegovu imovinu.¹⁴ Trag navedenog može se pronaći u pravnim zapisima o Romulovim zakonima kojima je osnivač Rima samo potvrdio postojeće običajno pravo muškarca da kao gospodar disponira i ženinim životom.¹⁵ S vremenom *patriae potestas* doktrina se modificira i vlast kućnog starješine slabi pa Justinijan dopušta ženama koje muževi tuku bičem ili štapom, sredstvima koja su se tradicionalno vezivala uz batinanje robova, da zatraže zadovoljštinu u iznosu od jedne trećine mladenkina dara, no ne i da napuste bračnu zajednicu.¹⁶

11 Signatura HR-DARI-112, interno PR3, arhivska jedinica 3.6.1., tehničke jedinice 1242.–1263.

12 Čl. 142. i 143. Hamurabijeva zakonika, u Šefko Kurtović, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga* (Pravni fakultet u Zagrebu 1999) 61.

13 Leslie Dossey, 'Wife Beating and Manliness in Late Antiquity' (2008) 199 *Past & Present*, 4.

14 Elizabeth M. Schneider, *Battered Women and Feminist Lawmaking* (Yale University Press 2000) 12.

15 Grozdanić, Rittossa (n 1) 23.

16 Iako je djelomičan povrat mladenkina dara trebao služiti kao modus zaštite od nasilnih supruga, ovo pravo nije bilo općepriznato. Naime, pravo na kompenzaciju odobravalo se samo ako je suprug pribjegao tjelesnom kažnjavanju žene, a takav njegov čin nije

Zasebna pravna pravila kojima bi se reguliralo nasilje unutar obiteljske zajednice u pisanim srednjovjekovnim izvorima europskog pravnog područja iznimno su rijetka. Sačuvane kodifikacije lokalnoga prava potvrđuju svojevrsnu normativnu stagnaciju pa nije isključeno da su se rješenja za obiteljske odnose obilježene nasiljem nudila u pravilima običajnog prava. Naime, u svijetu običaja, trajno iskustvo koje se prenosilo s generacije na generaciju bilo je dokazom istine.¹⁷ Tako *Leges Barbarorum* ne sadrži eksplicitnu odredbu o pravu supruga na tjelesno kažnjavanje žene, no izričito je navedeno da će svaka žena koja napusti muža s kojim je u zakonitom braku biti ugušena u blatu.¹⁸ Svojim odlaskom, žena bi nanijela ljagu obitelji i suprugu pa ju je kroz simboličko kažnjavanje u duhu taliona sustizala identična poruga u činu lišenja života kao izraz krajnje pravednosti. Isto tako ostalo je zabilježeno da su Burgundi dopuštali suprugu da ubije preljubnu ženu koju je zatekao *in flagranti*.¹⁹ Ovakva pravila ne iznenađuju jer je žena ulaskom u brak postala dijelom suprugove imovine i on je tim činom dobivao potpunu vlast nad njom i njezinom imovinom.²⁰

U nešto umjerenijem obliku ta je doktrina usvojena u engleskom srednjovjekovnom općem pravu i unesena u pravilo palca / *rule of thumb* koje se godinama zadržalo u anglosaksonskoj sudskoj praksi.²¹ Prema tom pravilu, suprug je mogao nanijeti tjelesne ozljede onoj koja je potpala pod njegovu vlast ulaskom u brak štapom ili drugim pogodnim sredstvom pod uvjetom da ono nije deblje od njegova palca, odnosno da se ono moglo provući kroz vjenčani prsten.²² Naime, ulaskom u brak ostvarivala se pravna fikcija sukladno kojoj supružnici postaju jedinstvo, a to jedinstvo predstavlja suprug. Sklapanjem braka žene su gubile zaseban pravni status, a muževi su umjesto njih odgovarali za njihova djela. Iz te odgovornosti izviralo je i pravo disciplinskog kažnjavanja bračnih družica.²³ Prema sucu Coleridgeu, discipliniranje žena, *domestic chastisement*, proizlazi iz općeg prava, a daje suprugu moć i omogućava dominaciju nad ženom, pa je on i uz primjenu sile može natjerati da se ponaša u skladu sa svojim dužnostima. To ne isključuje i ba-

bio opravdan jednim od razloga koji je predstavljao osnovu za razvod braka. 'Novellae Iustinianae CXVII 8' u Rudolf Schoell, Wilhelm Kroll (eds), *Corpus Iuris Civilis, Editio Stereotypa Quarta* (Weidmann 1912) 558.

17 Šefko Kurtović, *Opća povijest prava i države, Knjiga I, Stari i srednji vijek* (Pravni fakultet u Zagrebu 1992) 40.

18 Čl. 21., st. 3. i čl. 34., st. 1. *Leges Barbarorum*, u Katarzyna Buczek, 'Germanic Women in the Eyes of Law' (2018) 7 *Academic Journal of Modern Philology*, 61. Razvod braka iniciran od same žene, a bez privole supruga, bio je dopušten jedino ako bi ona uspjela dokazati da je njezin suprug ubojica, oskrvnilac grobova ili trovač, no ne i da je bila izložena njegovim udarcima.

19 Dossey (n 13) 7.

20 U čl. 100. Gundobadovih zakona koji su dio *Lex Burgundionum* primjerice stoji „Ako se bilo koja žena, Burgundijka ili Rimljanka, dobrovoljno uda za muža, naređujemo da muž ima vlasništvo nad imovinom te žene; kao što ima vlast nad njom, tako ima i nad njezinom imovinom i nad svim što ona posjeduje.“ [Katherine Fischer Drew, *The Burgundian Code: Book of Constitutions or Law of Gundobad, Additional Enactments* (The University of Pennsylvania Press 1976) 85.]. Da je žena bila u vlasništvu svog supruga, a neudana djevojka i udovica u vlasništvu svoje obitelji, pokazuju i odredbe o kupnji mladenki i kažnjavanju otmičara iz čl. 76. i 77. te 82.–84. najstarije kodifikacije engleskog običajnog prava, *Leges Æthelberht* s početka 7. stoljeća. [Lisi Oliver, *The Beginnings of English Law* (University of Toronto Press 2002) 79, 81].

21 J. David Hirschel, Ira W. III Hutchison, 'Female Spouse Abuse and the Police Response: The Charlotte, North Carolina Experiment' (1992) 83(1) *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 75–76.

22 Caroline Dettmer, 'Increased Sentencing for Repeat Offenders of Domestic Violence in Ohio: Will This End the Suffering' (2004) 73 *University of Cincinnati Law Review*, 709.

23 Prema Blackstoneu, vodećem pravnom teoretičaru 18. stoljeća, „brakom, muž i žena postaju jedna osoba u očima zakona, tj. sama pravna egzistencija žene je suspendirana tijekom braka ili barem uključena i spojena s onom njezina muža... Prema starome zakonu, muž je također mogao umjereno kažnjavati svoju ženu. Kako je on taj koji odgovara za njezino loše ponašanje, pravno je razumno povjeriti mu pravo da ju ukroti discipliniranjem.“ William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England, Book I: Of the Rights of Persons* (Oxford University Press 2016) 284, 286, 444.

tinanje, no ono se ne smije provesti na silovit i okrutan način.²⁴ Puritanska shvaćanja stoga su dopuštala mužu da umjereno kažnjava ženu kako bi ju disciplinirao i pokorio svojoj volji, no bez polaganja prava na njezin život. S druge strane u strogo patrijarhalno strukturiranoj obiteljskoj zajednici, žena nije smjela dignuti ruku na supruga jer kako to u jednoj od svojih pjesama naglašava Marvell, „muškobanjasta žena koja bi udarcima obasula muža sve dok za mir on molio ne bi, oskvrnula bi prirodan zakon“.²⁵ Prema Dobashevima, odgovor zajednice bio je nemilosrdan i spram osramoćenog supruga i goropadne žene jer oboje su bili izlagani najrazličitijim oblicima javne poruge, tzv. *charivaris*, a sve radi postizanja javne pravde. U slučaju da je suprug nastojao povratiti svoj autoritet tjelesnim kažnjavanjem ili javnim sramoćenjem one koja mu se prethodno suprotstavila, njegove radnje bile bi popraćene otvorenim odobravanjem jer se njima obnavljao odnos između supružnika, ali i sam društveni, politički i moralni poredak.²⁶

Isto tako društveno štetnim smatrali su se i slučajevi u kojima bi muževi koristili prekomjernu silu uz uporabu oružja ili u slučaju nanošenja teških ozljeda na štetu onih s kojima su dijelili život i postelju. U Engleskoj takve bi se muževe ismijavalo rugalicama uz snažno lupanje lonaca, poklopaca, zvona i drugih predmeta koji su mogli proizvoditi neartikuliranu buku. Andrews tako piše o nekom Tomu Trotteru koji je bio javno ismijavan uz zvečanje tava jer je „izmlatio svoju dobru ženu... dok nije postala crna i plava... zato što je jela kad je bila gladna i pila kad ju je morila žeđ“.²⁷ Predmeti vezani uz obiteljsko nasilje upućivali su se sudovima tek ako bi muževa agresija dovela do iznimno teškog i trajnog ozljeđivanja žene ili do njezine smrti.²⁸ Pravo muža da zada je udarce supruzi bilo je i dalje neprikosnovenno, no javna i institucionalna osuda zadesila bi tek one koji su supruge disciplinirali divljački i time prekršili granice društveno prihvatljivog korištenja sile. Sve to upućuje na zaključak kako društvena reakcija nije imala za cilj suzbiti obiteljsko nasilje već smanjiti silinu udaraca koje su trpjele žene.

Unatoč izmijenjenom poimanju dopustivosti muževe agresije ovisno o svrsi i intenzitetu, povijesne analize trendova kretanja namjernih ubojstava pokazale su kako upravo od razdoblja srednjeg vijeka započinje uzlazni trend rasta udjela ubojstava između intimnih i rodbinski vezanih počinitelja i žrtava.²⁹ Prema Leonardovima, obiteljsko nasilje i interpersonalna ubojstva općeprisutna su u najstarijoj američkoj povijesti.³⁰ Spierenburg još upozorava da su u Zapadnoj Europi 16. stoljeća mnogobrojni muškarci lišili života svoje supruge primjenjujući svoje pravo na njihovo disciplinsko kažnjavanje, a izljevi agresije izmaknuli su kontroli.³¹ Zabilježeni i u povijesnim arhivima sačuvani događaji o eskalaciji pogubnog nasilja potvrđuju njihovu značajnu učestalost u 16. i 17. stoljeću, a odraz su društvenog položaja žena i hijerarhijskih struktura unutar obitelji i čitavoga društva. Stoljeće poslije, disciplinski motivirana ubojstva supruga počinju rapidno padati i dominaciju u incidenciji preuzimaju ubojstva koja su muževi

24 Re Cochrane, (1840) 8 Dowl. 630.

25 Andrew Marvell, 'Last Instructions to a Painter' u Nigel Smith (ed), *The Poems of Andrew Marvell* (Pearson Education Limited 2007) 380.

26 Dobash, Dobash (n 3) 565.–566.

27 William Andrews, *Old-Time Punishments* (Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. 1890) 182.

28 Dobash, Dobash (n 3) 568.

29 Pieter Spierenburg, 'Long-Term Historical Trends of Homicide in Europe' u Marieke C. A. Liem, William Alex Pridemore (eds), *Handbook of European Homicide Research* (Springer 2012) 25.

30 Leonard, Leonard (n 4) 108.

31 Spierenburg (n 29) 25.

i intimni partneri počinili zbog otpuštanja otprije kumuliranih tenzija u vezi sa žrtvom koje su se odrazile na način počinjenja kaznenog djela. Viši sud u Bostonu tako je 1865. godine osudio na dvanaestogodišnju kaznu zatvora Williama Dillona jer je prerezao vrat svoje supruge britvom i lišio ju života. Na istom je Sudu te godine John Ryan osuđen na 15 godina zatvora zbog toga što je suprugu ubio udarcima sjekire po glavi.³² Promjena u kriminogenim okolnostima pripisuje se širenju romanticizma, moralnog *decoruma* viktorijanskog doba i povrijeđenog etosa građanske samodiscipline i samoograničavanja, a ukazuje na izrazitu kompleksnost pojave u fokusu i njezinu podložnost kulturološkom i društvenom modeliranju.³³

U povijesnim analizama druga polovina 19. stoljeća ostala je zabilježena kao velika prekretnica u normiranju nasilja nad ženama. U vremenu u kojem se odustaje od lokalne diseminacije pravde u sporadičnim istupima pojedinaca i sve više očekuje od države da primarno preko svojih ustrojenih institucija reagira na društveno neprihvatljiva ponašanja više nije bilo mjesta za kaznenopravnu sljepoću u odnosu na nasilje nad ženama i djecom. Uz navedeno, vjera u superiornost etičkih standarda Engleza i činjenica da se na tronu našla žena, prema nekima, dovele su do toga da je valjani odnos prema ženama postao pitanje civilizacijskog standarda i nacionalnog ponosa.³⁴ Stoga ne iznenađuje da je u vrijeme vladavine kraljice Viktorije, točnije 1853., usvojen prvi zaseban zakon kojim se trebala postići bolja prevencija i kažnjavanje teških napada na žene i djecu.³⁵ Sukladno slovu toga Zakona, najteži oblici fizičkih napada, uključujući i one počinjene od strane supruga, kriminalizirani su i progonili su se *ex officio*, a za njihovo počinjenje nasilnicima je prijetila novčana kazna ili lišenje slobode do šest mjeseci s ili bez prisilnog teškog rada.³⁶ Prva parlamentarna izvješća o primjeni toga Zakona ukazuju na mali broj pravomoćno okončanih predmeta s osuđujućom presudom. U prve dvije godine od stupanja na snagu toga Zakona na londonskim prvostupanjskim sudovima, *London Police Courts*, procesuirano je i proglašeno krivima 879 počinitelja, no ne zna se točan broj onih koji su kazneno djelo počinili u obiteljskom okruženju niti jesu li njihove žrtve bile žene ili djeca.³⁷ Kako sumarne fenomenološke podatke treba uzeti s velikom dozom opreza, pokazuje i predmet *Re Thompson* čije okolnosti slučaja ukazuju na mogućnost da su se počinitelji teških nasilnih delikata poput silovanja u praksi proglašavali krivima samo za teški napad kao lakše kazneno djelo.³⁸ Dodatan problem predstavlja i nevoljkost tadašnjih tijela progona da postu-

32 Jeffrey S. Adler, 'The Making of a Moral Panic in the 19th-Century America: The Boston Garroting Hysteria of 1865' (1996) 17(3) *Deviant Behavior*, 267.

33 Spierenburg (n 29) 32–34; Leonard, Leonard (n 4) 136.

34 Lucy Williams, Sandra Walklate, 'Policy Responses to Domestic Violence, The Criminalisation Thesis and 'Learning from History'' (2020) 59(3) *Howard Journal of Crime and Justice*, 309.

35 Prije spomenutog Zakona, 1835. godine, donesen je Zakon o okrutnom postupanju prema životinjama, 5 & 6 *William 4 c.59: Cruelty to Animals Act*. U parlamentarnim raspravama ostali su tako zabilježeni zahtjevi da se zaštita koja je već zajamčena „pudicama i magarcima...” proširi i na žene i djecu. Deborah Epstein, 'Effective Intervention in Domestic Violence Cases: Rethinking the Roles of Prosecutors, Judges, and the Court System' (1999) 11 *Yale Journal of Law and Feminism*, 10.

36 U parlamentarnim izvješćima i drugoj relevantnoj pravnoj dokumentaciji Zakon se vodio pod nazivom *The Act 16 & 17 Vict. c. 30*. Williams i Walklate pogrešno tvrde da se ovim aktom primarno htjela naglasiti neprihvatljivost obiteljskog nasilja, no ovaj Zakon nije se odnosio samo na nasilje nastalo unutar obitelji. Prema izričitoj jezičnoj konstrukciji članka 1. toga Zakona počinitelj teškog napada mogla je biti bilo koja osoba „(...) na štetu bilo koje žene ili djeteta mlađeg od četrnaest godina”. Williams, Walklate (n 34) 309–310.

37 'Law, Justice, and Crime' u Leone Levi (ed), *Annals of British Legislation, Vol 1* (Smith, Elder and co. 1856) 94.

38 Godine 1860. slučaj *Re Thompson* podijelio je suce Visokog suda, *the Court of Exchequer*, jer prema podacima iz spisa, nije se mogla otkloniti sumnja kako je neki William Thompson silovao Susannu T., no bio je proglašen krivim za teški napad sukladno Zakonu 16 & 17 *Vict. c. 30*. Iako je Thomson fizički nasrnuo na oštećenu koja se s njime uz viku i pozive za pomoć borila dok

paju spram nasilnih muževa i da se upleću u obiteljske probleme pa se činilo kao da njihova primarna uloga nije bila suzbijati kriminalitet, već obeshrabrili žene izložene nasilju da podnose kaznene prijave. Prema vodećim pravnim misliocima toga doba poput Coxa, rješenje za takve slučajeve nije trebalo tražiti u kažnjavanju, već u osnaživanju mira između supružnika jer je po okončanju kaznenog postupka iluzorno očekivati da će suprug voljeti svoju ženu, a ona njega poštovati i slušati.³⁹ Zbog svega navedenog čini se kako je nadasve bila točna Millova tvrdnja kako je u to doba i „najpokvareniji zločinac neku jadnicu vezao za sebe, nad kojom je mogao vršiti bilo kakvu svirepost osim ubiti ju, a ako je bio dovoljno oprezan, to je mogao činiti bez prevelikog rizika da će ga sustići zakonska kazna.“⁴⁰

Pravo muževa da udarcima natjeraju žene da se ponašaju prema njihovim očekivanjima zadržalo se od najranijih kolonijalnih dana iznimno dugo u sudskoj praksi SAD-a. Kako su se primjenjivala rješenja iz engleskog općeg prava, muževi su smjeli disciplinirati supruge različitim oblicima umjerene prisile u slučajevima velike potrebe i kada je to zahtijevalo njihovo loše ponašanje.⁴¹ Mogli su na njih i grubo podignuti ruku kako bi ih spriječili u počinjenju neke nezakonite ili kažnjive radnje.⁴² Razinu sile trebalo je odmjeriti onoliko koliko je potrebno da se obuzda njezina neposlušna narav i ženu natjera da se ponaša pristojno.⁴³ Takvo pravo predstavljalo je svojevrsan razlog isključenja protupravnosti i isključivalo je vođenje kaznenog postupka protiv supruge „(...) kako ne bi došlo do uzajamnog diskreditiranja i sramočena svih uključenih strana“.⁴⁴ Polazeći od premise kako muževa umjerena agresija treba biti pokrivena šutnjom i diskrecijom, sudska se vlast vodila zaključkom da „sve dok suprug vođen vlastitim lošim strastima ne nanese ženi trajnu ozljedu“,⁴⁵ ili dok u njegovu postupanju ne postoji „zloba, okrutnost ili opasno nasilje, bolje je povući zastor, učiniti da javnost svrne pogled na drugu stranu i prepustiti strankama da zaborave i oproste“.⁴⁶

Prema Epstein, stav prema kojem obiteljsko nasilje leži izvan zahvata zakonodavca i sudova zadržao se sve do 1850. godine kada se prvi put u saveznoj državi Tennessee donosi zakonski akt protiv izlaganja supruge udarcima, no ostalo je nepoznato je li se on uistinu i primjenjivao u praksi.⁴⁷ Ono što je sigurno jest da je snagom presedana presuda Vrhovnog suda Alabame u slučaju *Fulgham* promijenila takvu pravnu situaciju koja je opstajala godinama. Pišući mišljenje u ime većine, sudac Pelham je zaključio kako neovisno o tomu „koliko drevno bilo (pravo supruge) da ženu tuče štapom, da ju vuče za kosu, davi, pljuje joj u lice, lupa ju i povlači po podu

nije iznemogla, stisnuo ju je uz ogradu i „stavio svoje intimne dijelove u nju dok je ona divljački vrištala“, suci, državni odvjetnik i branitelj dogovorno su zaključili kako počinjeno odgovara teškome napadu. *Re Thompson*, S. C. 30 L. J. M. C. 191; 7 Jur. (N. S.) 48; 9 W. R. 203, 3 L. T. 294.

39 Edward W. Cox, *The Principles of Punishment: As Applied in the Administration of the Criminal Law by Judges and Magistrates* (Law Times Office 1877) 103.

40 John Stuart Mill, *On Liberty and Other Writings* (Cambridge University Press 2003) 151.

41 *Bradley v. State*, 1 Miss. (1 Walker) 156 (1824).

42 *Richards v. Richards*, 1 Grant's Cas. 389 (Pa. 1856).

43 *State v. Black*, 60 N.C. 262 (1864).

44 *Bradley v. State* (n 41).

45 *State v. Black* (n 43).

46 *State v. Oliver*, 70 N.C. 60 (1874). Dvije godine prije slično je zaključio Vrhovni sud Sjeverne Karoline i u slučaju *State v. A. B. Rhodes*, 61 N.C. 453 (Phil. Law 1686). Mišljenje je Suda kako se „društvu ne smije nanijeti teže zlo dizanjem zastora nad privatnosti obitelji kako bi se kaznilo beznačajno nasilje kao manje zlo“.

47 Epstein (n 35) 10.

te da ju ponižava, ono više nije u skladu sa zakonom“ jer „žena se ne može smatrati robom svog supruga.“⁴⁸ Do kraja stoljeća zakonodavci većine saveznih država prihvaćaju takav pravni stav i donose posebna zakonodavna rješenja kojima se nasilje nad ženama proglašava kaznenim djelom. Val kriminalizacije ukazao je na novo poimanje prava na privatnost unutar obitelji i mužev je dom prestao biti „njegov zamak“ u trenutku u kojem bi se usudio podignuti ruku na svoju suprugu.⁴⁹ Unatoč tomu, povijesna istraživanja potvrđuju kako tijela kaznenog progona gotovo da nisu procesuirala nasilne muževe jer prevagu je i dalje imalo mišljenje kako je nasilje unutar obitelji privatna stvar izvan dohvata službene represivne intervencije pa su „žene postale nevidljive u očima pravosuđa“.⁵⁰ Početkom dvadesetog stoljeća, diskurs o kaznenopravnoj prirodi obiteljskog nasilja utihnuo je, a u prvi plan su ponovno postavljene teze o očuvanju obitelji postizanjem kompromisa, izgladivanjem nesporazuma i pomirenjem.⁵¹

2.2. OSVRT NA KAZNENOPRAVNU REGULATIVU OBITELJSKOG NASILJA KROZ POVIJEST U HRVATSKOJ

2.2.1. SPORADIČNA NORMATIVNA RJEŠENJA U PRVIM PISANIM IZVORIMA

Dosadašnji komparativni prikaz normativnog razvoja kaznenopravnih reakcija na nasilje nad ženama u krugu obitelji doveo nas je do zaključka kako se društvena, a time i kaznenopravna svijest o (ne)prihvatljivosti takve vrste ponašanja vrlo sporo mijenjala. Neosjetljivost na nasilje koje su ženama nanosili najbliži članovi obitelji bila je usko vezana uz njihovu primarnu ulogu onih koje su iz vlasti oca udajom prelazile pod vlast supruga i njegove obitelji. U patrijarhalnoj svakodnevici o prisilnim i prijetecim ponašanjima muževa, očeva i braće kao o nečemu nedopuštenom – stoljećima se nije razmišljalo. Naime na povijesnoj pozornici kćeri, supruge i majke označene svojim spolom i slabijeg društvenog položaja smještene su u skućeni prostor obitelji i njih se prije svega zastupalo.⁵² Stoga ne iznenađuje da zapisi o sačuvanom statutarnom pravu srednjovjekovnih komunala ponajprije sadrže odredbe o imovinskim, staleškim i obiteljskim odnosima najbližih krvnih i tazbinskih rođaka koja odražavaju subordiniranost žena, no može se pronaći i pokoja iznimka koja predstavlja naprednu pravnu misao za to doba.

Iako Statut grada i otoka Korčule iz 1265. godine započinje tvrdnjom da se donosi kako bi svatko „bez obzira na spol i uzrast, jednako uživao svoje pravo“, ⁵³ daljnje odredbe te redak-

48 Fulgham v. State, 46 Ala. 143 (1871).

49 Massachusetts, Sjeverna Karolina i Maryland prve su države koje su nasilje u obitelji proglasile kaznenim djelom kažnjivim novčanom, zatvorskom kaznom te tjelesnim kažnjavanjem. Više o svemu vidi u: John R. Barner, Michelle Mohr Carney, 'Interventions for Intimate Partner Violence: A Historical Review' (2011) 26(3) Journal of Family Violence, 235.

50 Dettmer (n 22) 710–711; Emily J Sack, 'From the Right of Chastisement to the Criminalization of Domestic Violence: A Study in Resistance to Effective Policy Reform' (2009) 32 Thomas Jefferson Law Review, 34.

51 Betsy Tsai, 'The Trend toward Specialized Domestic Violence Courts: Improvements on an Effective Innovation' (2000) 68(4) Fordham Law Review, 1290.

52 Pišuci o ustanku pučana u Hvaru 1511. godine, Kasandrić spominje Hvarsku povelju koju su pučani sačinili i uputili mletačkoj vlasti i naglašava kako su njome „hvarski pučani htjeli ostvariti velike ideale slobode i jednakosti svih ljudi u građanskim i političkim pravima“, no takav zaključak je preuranjen. Detaljnim čitanjem njezina sadržaja potvrdilo se kako takva prava nisu bila namijenjena ženama. *Hvarski statut* (Književni krug Split 1991) 41.

53 Preambula Korčulanskog statuta, objavljeno u: *Korčulanski statut* (Književni krug Split 1995) 77. Da se o pravednosti u reguliranju pravnoga položaja žena ipak promišljalo u srednjovjekovnim komunama, pokazuje i odredba Creskog (Osorskog) statuta u kojoj

cije otkrivaju da su prava Korčulanki u odnosu na Korčulane bila uvelike ograničena. Naime, stupanjem u brak brisala se veza između žene i njezine roditeljske obitelji, a ona je gotovo u potpunosti gubila svako pravo sklapanja pravnih poslova bez volje i pristanka svoga muža. Kasnijom revizijom iz 1389. dodatno je oslabljena poslovna sposobnost Korčulanki jer se za valjanost sklopljenog pravnog posla uz pristanak supruga tražio i pristanak komunalne Kurije. Pravila o ograničenoj poslovnoj sposobnosti žene pod muževom vlašću preuzeta su iz slaven-skog običajnog prava, a ostala su zabilježena u statutarom pravu većine srednjovjekovnih komuna. „Zbog slabosti ženske naravi“ slično se pravilo moglo naći u Splitskom statutu iz 1312., Trogirskom iz 1322. i Hvarskom statutu iz 1331. godine.⁵⁴ Daleko najlošiji položaj žena bio je na Cresu jer žena pod vlašću muža za vrijeme njegova života nije mogla ništa otuđiti pa ni onda kada bi na takav pravni posao suprug i pristao.⁵⁵ Žena bi u brak unosila miraz jedino ako bi na odabranika pristao njezin otac, a u slučaju očeve smrti njezina majka, no ni tim pravnim instrumentom koji joj je trebao priskrbiti sigurnost nije mogla raspolagati jer bi to pravo u priobalju prelazilo u ruke supruga. Pokazalo se kako je dotadni oblik imovine, koji je prema Cvitančiću predstavljao novitet rimsko-pravnih ideja,⁵⁶ bio krajnje ograničenog opsega. Naime, tijekom trajanja braka vrijedila je opća pretpostavka kako sve ono što žena drži i posjeduje pripada imovini njezina supruga.⁵⁷ Žena je u potpunosti ovisila o volji onoga s kojim je dijelila bračnu postelju pa ga ništa nije sprječavalo da joj zabrani da se odazove na pozive sudu.⁵⁸ Muž je ženu prema svom nahođenju mogao i istjerati iz kuće, ako je za to postojao opravdani razlog. U slučaju izostanka takvog razloga, suprug nije snosio nikakvu sankciju pa ni gubitak raspolaganja mirazom otjerane. Gospodin knez i njegovi suci mogli su ga natjerati da joj tijekom rastave od stola i postelje „dade za uzdržavanje onoliko koliko im se bude činilo dovoljnim dokle god ne bude pristao da se ona vrati kući“.⁵⁹

izričito stoji da muž odgovara svojom imovinom za ženin miraz i protumiraz „uzimajući u obzir da prava žena treba štititi“. [Čl. 34., knjiga 1., 'Creski (Osorski) statut', u Ljubo Margetić, *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru* (Nakladni zavod Globus, Naklada Kvarner, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2012) 457]. Isto tako u redakcijskoj, šestoj knjizi Statuta grada Splita iz 1385. godine, u 101. glavi zapisano je kako žene koje nemaju nikakvu služinčad, a obavljaju njihove poslove poput pranja rublja, nošenja hrane muževima u polju, dobavljanja vode i slično, imaju pravo na polovicu muževih dobara. [Glava 101., knjiga 6., *Statut grada Splita* (Književni krug Split 1985) 388].

- 54 Udane žene na Korčuli ipak su mogle otuđiti svoja dobra bez pristanka muževa kako bi njih ili njihove zajedničke sinove izbavile iz zatvora ili sebe i užu obitelj iz gladi. Trogirankama se dopuštalo prodavati usjeve i plodove kako bi se uzdržavale u odsutnosti muževa, no otuđenje nekretnina bilo je strogo zabranjeno. U gradu Splitu, uz navedene iznimke od opće zabrane obvezivanja za muža i obvezivanja svoje imovine, priznavao se i slučaj kada je ono bilo nužno kako bi žena otkupila i oslobodila svoga supruga, sina ili unuka iz zatočeništva neprijatelja ili kako bi iz svoje imovine priskrbila miraz kćerima jer im zbog siromaštva takvo što ne mogu osigurati otac ili djed. Za valjanost pravnog posla tražila se suglasnost načelnika i komunalne Kurije „da se ženi ne bi mogla nanijeti nikakva varka ili prijevara“. Glava 98., 140. i 143. Korčulanskog statuta i glava 9. njegove treće reformacije, *ibid.*, 50, 149., 166.–167., 183.–184.; Glava 39., knjiga 2. Hvarskog statuta (n 52) 122; Glava 23., knjiga 3., *Statut grada Trogira* (Književni krug Split 1988) 139.; Glava 72., knjiga 3., *Statut grada Splita*, *ibid.*, 126.–127.
- 55 Čl. 125., knjiga 2., Creski (Osorski) statut (n 53) 477.
- 56 Od 1389. miraz je morao ostati intaktan osim ako je za njegovu razdiobu postojao opravdani razlog i izričita suglasnost Kurije. Glava 143. Korčulanskog statuta (n 53) 51., 167.–168.; Vidi isto i Glavu 32., knjige 2. Hvarskog statuta (n 52) 120.–121.
- 57 U Splitu je gore navedena pretpostavka bila oboriva jer se ženi dopuštalo da „očito dokaže da te stvari po nekom pravu njoj pripadaju.“ Glava 51., knjiga 3., *Statut grada Splita* (n 53) 126.–127.
- 58 O faktičkoj vlasti muža nad ženom govori i odredba čl. 14. Krčkog (Vrbanskog) statuta prema kojoj „nijedan muž ne može osloboditi svoje žene ni od koje obveze ako bi psovala koju dobru ženu“. Prema Margetiću, kako bi se prevenirale zabrane muževa koji nisu željeli da im se žene povlače po sudovima, u normativni korpus Statuta unesena je predmetna odredba i dodatno je osnažena izričitim dopuštenjem da se kao svjedok o deliktom događaju prihvati „jedna dobra žena“. U vrijeme kada se Krčankama nije priznavala procesna sposobnost, prihvaćanje svjedočenja predstavljalo je bitnu iznimku u slučaju u kojem su i žrtva i počiniteljica bile žene. Svjedočenje žene u ostalim slučajevima činilo se krajnje neprikladnim. Čl. 14. Krčkog (Vrbanskog) statuta, u Margetić (n 53) 260., 297.
- 59 Glava 31., 41., knjiga 2. Hvarskog statuta (n 52) 120., 123.

Vlast glave obitelji protezala se i na služinčad pa kako je i njih imao pravo tući,⁶⁰ nije isključeno da se pravo discipliniranja udarcima odnosilo i na suprugu. Tradicija i običajno pravo podržavali su patrimonij pa je vlast nad članovima obitelji povezanim ekonomskim, krvnim i emocionalnim vezama bila koncentrirana u jednoj osobi. Život u srednjovjekovnoj zajednici bio je ispunjen raznim nevoljama poput prirodnih nepogoda, borbe s izvanjskim neprijateljem, boleštinama, gladi i općom nesigurnošću i u takvim okolnostima očuvanje očevine, i prije svega zemlje kao najtrajnijeg dobra, imalo je primat koji je zahtijevao istinsku pokornost glavi obitelji.⁶¹ Teški životni uvjeti oslikavali su se na odnose unutar obitelji i može se pretpostaviti kako se zbog primarne usmjerenosti na očuvanje njezine kohezije otupila moralna oštrica na neprihvatljivost discipliniranja žena. U duhu tada postojećih životnih okolnosti i slojevitih interpersonalnih odnosa, ono se nije smatralo težim narušavanjem društvene discipline. U vrijeme kada su se u prve pisane pravne izvore većinom zapisivala ona pravna pravila oko kojih se dvojilo u praksi ili ona oko kojih je u srednjovjekovnoj zajednici trebalo postići konsenzus ili ih se jednostavno htjelo oteti zaboravu, ostaje sasvim mogućim da je običajno pravo toleriralo, a moguće i zahtijevalo, primjenu sile ili prijetnji nad ženama u krugu obitelji. Slijedom toga ne iznenađuje podatak kako su u potpunosti izostale odredbe o kažnjavanju obiteljskih nasilnika u Vinodolskom (1288.), Kastavskom (1400.), Veprinačkom (1507.), Mošćeničkom (1627.) i Trsatskom zakonu (1640.) te Korčulanskom (1265.), Trogirskom (1322.), Hvarskom (1331.), Krčkom (Vrbanskom) (1388.) i Creskom (Osorskom) (1640.) statutu.⁶² U nedostatku statutar-nih zapisa i sudskih odluka, a na temelju ocjene zabilježenih i potvrđenih društvenih odnosa i prilika u srednjovjekovnoj zajednici, nagađanja i pretpostavke o izostanku kaznenopravne reakcije na obiteljsko nasilje čine se sasvim utemeljenim. Dodatan razlog za donošenje takvog zaključka pružaju i odredbe Splitskog statuta.

U trećoj glavi Splitskog statuta u kojoj su se regulirali stvarni, obvezni, obiteljski i nasljedni odnosi, našla se i odredba o „neslozi nastaloj između muža i supruge“. Detaljna analiza njezina sadržaja potvrđuje kako se tom odredbom nastojala razriješiti situacija u kojoj je nesloga proizašla iz nasilnog postupanja glave obitelji. U skladu sa srednjovjekovnim poimanjem instituta braka, društvenih uloga supružnika i pravde i pravednosti koja se nastojala ugraditi u statutar-na rješenja, mužu se priznavalo izričito pravo da rukama ili na drugi način lagano udara ili tuče svoju ženu. Od njega se tražilo da se zakune na Evanđelje da je neće teško ozlijediti niti s njome okrutno postupati. Morao se obvezati na blago postupanje koje je svojstveno svakom dobrome mužu te je suprugu morao primiti natrag u kuću. Kod grubljeg postupanja kao što je nanošenje jakih udaraca štapom ili nekim oružjem, morao je položiti identičnu zakletvu no pribaviti i dobre i pogodne jamce kako više „neće bjesnjeti niti teško povrijediti svoju suprugu preko mjere uobičajene za muža“. Kako bi se zakletve i pridržavao, tvorcima statuta naložili su da mu se izrekne kazna i globa, no s obzirom na duh statutarne odredbe ova socijalna reakcija prema svojoj prirodi ne bi trebala predstavljati kaznenopravnu sankciju. Osim toga, za sva pitanja vezana uz brak kao pitanja čisto duhovnog karaktera u Splitu je bio nadležan duhovni sud gospodina splitskog

60 U srednjovjekovnom Splitu pravo koriti, kažnjavati, udarati, tući djecu i služinčad priznavalo se, osim očevima i gospodarima, i majkama odnosno gospodaricama pa i onda kada bi potekla krv kao posljedica udarca. Oni koji su nanosili udarce, prema izričitom slovu zakona, nisu bili ni za što odgovorni i na njih se nije primjenjivala nikakva kazna. Glava 30., knjiga 4., Statut grada Splita (n 53) 190.; Glava 94. Korčulanskog statuta (n 53) 147.; Glava 39., knjiga 5. Hvarskog statuta, *ibid.*, 52., 181.

61 O važnosti očuvanja očevine i zemlje koja je bila osnovno sredstvo egzistencije obitelji, vrijedno svjedoči redakcija Hvarskog statuta iz 1417. godine kojim je statutarini status dobilo pravilo da hvarska uprava onima koji se ne ustručavaju rastepsti i raspačati svoju imovinu na štetu nasljednika može imenovati skrbnike. Glava 51., knjiga 5. Hvarskog statuta, *ibid.*, 192.

62 Izvorni tekst i prijevod na standardni hrvatski jezik kvvarnerskih zakona (statuta) objavljen je u monografiji Margetić (n 53).

nadbiskupa, a ne načelnik i Kuriya. Nanošenje lakih i težih udaraca povlačilo bi muževo moralno obvezivanje pred Bogom i zajednicom i aktivaciju njezinih članova te nije bilo razlogom za razvrgnuće braka i žena se morala vratiti nasilnom mužu. Tek ako bi se bračno vezala uz onog koji je „tako bjescio i bio toliko okrutan da... nikako ne bi mogla s njime živjeti i stanovati bez opasnosti za vlastiti život...“, oslobađala se takve obveze i smještalo ju se kod dobre, poštene i vjerne osobe, a na koju nije padala nikakva sumnja. No i tada, ta preteča sigurnog utočišta za zlostavljane žene bila je privremenog karaktera jer će taj smještaj trajati „sve dok svemoguća Bog između (supružnika) ne uvede mir i slogu“. ⁶³ Ako se uzme u obzir opći nalog da djeca u neslozi razdvojenih supružnika do treće godine žive s majkom, a nakon što navrše tu dob, s ocem, može se pretpostaviti da su Splićanke iznimno rijetko napuštale bračni dom. ⁶⁴

Indikaciju da se na nasilje nad ženama ipak reagiralo i u drugim srednjovjekovnim zajednicama predstavlja i zapis iz *Pactum Tragurii*, ugovora sklopljenog između trogirске komune i Mletačke Republike 17. travnja 1322. godine. Trogirani i Mletci tako su dogovorili da će mletački plemić iz Velikoga vijeća nazvan trogirskim knezom slobodno odlučiti „onako kako se njemu bude činilo razumnim“, a ne prema statutarnim odredbama, u slučaju podmetanja požara, ubojstva, ali i nasilja nad ženama. ⁶⁵ Sasvim je moguće da se zbog pravne podčinjenosti žene muškim članovima obitelji i njezine slabije pozicije na društvenoj ljestvici, diskrecijska ovlast kneza očitovala u blažem kažnjavanju nasilnika. Indikaciju da je tomu bilo tako pružaju i odredbe Senjskog statuta iz 1388. godine prema kojima je onog tko bi istukao dobru ženi ili djevojku istoga društvenog položaja sustizala kazna od šest libara dok je za ostale nasilne delikte na štetu muškarca Statut propisivao kaznu od 24 libre. ⁶⁶ Kazna je poprimala istu razinu punitivne reakcije tek u slučajevima u kojima bi nasilje ženi nanio „nepošten čovjek“, odnosno prema Margetiću onaj čije je prijašnje kažnjivo ponašanje upisano u općinsku knjigu prijestupnika. ⁶⁷ Reducirana kaznena represija u slučajevima nasilja nad ženama bila je u skladu sa srednjovjekovnim pravnim shvaćanjem koje se zadržalo godinama. Primjerice, o slabijoj društvenoj osudi nasilja nad ženama svjedoči arhivirana dubrovačka sudska građa. Lonza tako piše o kovaču Andriji Fattutu koji je više puta disciplinskim kažnjavanjem pokušao utjecati na kćer da se prestane nedolično ponašati i sramotiti ga, no bez učinka. Nakon što su mu kćer doveli kući nakon višednevnog bijega, kaznio ju je strože no inače. Sljedećega jutra djevojku su pronašli mrtvu, najvjerojatnije zbog izlaganja oštroj zimi. Godine 1716. Fattuto je proglašen krivim i izrečena mu je smrtna kazna vješanjem, no tri godine poslije izbjegao je vješala zbog pomilovanja. Iste je godine krajnja kazna izrečena i stanovitom Vicelju Viceljnu Šojki zbog počinjenja ubojstva supruge koja mu je nanosila sramotu krađući po Mljetu. Viceljnin se dao u bijeg, no nakon sedmogodišnjeg izbjivanja i pomirenja s rodbinom žrtve, Sud mu je ublažio kaznu. ⁶⁸ U vrijeme kada se i dalje muževima i očevima priznavalo pravo da udarcima discipliniraju članice svoje obitelji, nije isključeno da je blaže kažnjavanje počinitelja čije je nasilje

63 Glava 6. i 57., knjiga 3., Statut grada Splita (n 53) 117.–118.

64 Glava 64., knjiga 3., Statut grada Splita, *ibid.*, 121.

65 Statut grada Trogira (n 54) 14.

66 Čl. 56.–61., čl. 63. Senjskog statuta, u Margetić (n 53) 231.

67 Margetić, *ibid.*, 210.

68 Nella Lonza, *Pod plaštem pravde, Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u 18. stoljeću* (Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 1997) 127.

prešlo granicu onog koje se toleriralo u disciplinske svrhe rezultat stajališta o njegovoj manjoj društvenoj pogibelnosti.⁶⁹

Potpuni obrat u poimanju nasilja između najbližih srodnika donosi *Constitutio Criminalis Theresiana* iz 1769. godine. Prema izričitoj zakonskoj odredbi, roditelje i muževe koji su željeli kazniti svoje dijete ili suprugu, a kazna je prevršila mjeru i dovela do smrti žrtve, nije se smjelo ostaviti na životu. Na koji će se način nad njima izvršiti smrtna kazna, ovisilo je o prirodi nedjela i okolnostima slučaja. Naime, lišenje života bliskih članova obitelji smatralo se teškim deliktom nasilja kažnjivim smrću, a sam način javnog pogubljenja ovisio je o stupnju srodstva između počinitelja i žrtve te drugim okolnostima. Primjerice, zlonamjerno ubojstvo supružnika ili djeteta, odnosno oca, majke, djeda ili bake ili nekog drugog bliskog srodnika, pri čemu odnos bliskosti nije ovisio o činjenici je li počinitelj rođen unutar ili izvan zakonitog braka, kažnjavalo se smrtnom kaznom lomljenjem kostiju na kotaču. Ako bi ubojstvo djeteta ili supruge počinio muškarac s *dolusom premeditatusom* i na vrlo zlonamjerno i okrutan način, moglo ga se raščetvoriti. Žene ubojice bliskih srodnika prethodno se mučilo otkidanjem komadića tijela kliještima ili na drugi način te bi im se odsjekla ruka i glava.⁷⁰ Simbolizam u izvršenju krajnje kazne zrcalio je težinu kaznenog djela te prenosio poruku o neprihvatljivosti i o odlučnosti apsolutne vladarice da se suzbiju krajnji oblici nasilja nad članovima obitelji.

2.2.2. NORMATIVNA RJEŠENJA U HRVATSKOM KAZNENOPRAVNOM PROSTORU U 19. I POČETKOM 20. STOLJEĆA

Godine koje su uslijedile donijele su promjene u društvenim, gospodarskim, političkim i kulturnim prilikama koje su se odrazile i na sadržaje kaznenog prava. U znanstvenim raspravama potvrđen je trend osuvremenjivanja kaznenopravnih odredbi u 19. i početkom 20. stoljeća zbog izmijenjenih društvenih prilika i novog poimanja uloge države. I dok vlastodršci nastoje ojačati svoj legitimitet na modeliranje prisile preko kažnjavanja građana, donose se novi kazneni zakoni čija se normativna rješenja temelje na komparativnim spoznajama i dogmatskim postavkama. Filozofska promišljanja o svrsi i primjerenom oblikovanju kaznenopravne represije utjecala su na oblikovanje konkretnih zakonskih rješenja, a društvena raslojavanja, novi moralni postulati i promjene u odnosima unutar obitelj, na repozicioniranje obiteljskog nasilja na ljestvici društveno neprihvatljivih ponašanja.⁷¹ Primjerice, u Napoleonovu zakoniku iz 1810. godine koji se primjenjivao na području Dalmacije zbog njezina potpadanja pod francusku vlast, sadržana je odredba o opravdavajućem ubojstvu preljubne supruge i / ili njezina ljubavnika koje je prevareni zatekao u svome domu. Dramska priča o preljubu, okaljanjoj bračnoj postelji i ubojstvu rješavala se preko instituta provokacije kao priznatom razlogu ispričivosti.⁷²

69 U svojoj knjizi Lonza još spominje slučaj mladića koji je ošamario zaručnicu uz odobravanje drugih koji su dobacivali kako će biti dužan udarati ju nakon što sklope brak. U drugome slučaju suprug je istukao ženu koja je propustila vratiti se kući na vrijeme kako bi podojila dijete. Lonza, *ibid.*

70 Čl. 86. *Constitutio Criminalis Theresiana, oder der Römisch-Kaiserl. zu Hungarn und Böhmeim c. c. Königl. Apost. Majestät Maria Theresia Erzherzogin zu Oesterreich, c. c. peinliche Gerichtsordnung* (Johann Thomas von Trattner 1769) 234–235.

71 Više o kaznenom pravu toga doba na našim prostorima vidi u Željko Horvatić, 'Povijest hrvatskog materijalnog kaznenog prava' (1997) 4(2) Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 802.–803.

72 Čl. 324., par. 2. III. knjige, Gl. 2., Naslova 1. Napoleonovog Kaznenog zakona iz 1810. godine, 'The Napoleon Series' <https://www.napoleon-series.org/research/government/france/penalcode/c_penalcode.html> pristupljeno 30. travnja 2025.

Prema austrijskom Kaznenom zakoniku iz 1852. godine svatko tko bi lišio života drugu osobu „hoteći ju usmrtiti“ smatrao se počiniteljem umorstva kažnjivog smrću i na teret mu je stavljeno umorstvo obično, a ako se ispune posebne okolnosti, umorstvo izdajno ili potajno, grabežno ili umorstvo naručeno.⁷³ Svakog počinitelja umorstva, pa tako i umorstva najbližeg člana obitelji, sustizala je krajnja kazna pa se okolnost srodstva nije mogla odraziti na kvalifikaciju ili izbor sankcije. No s druge strane, toj se okolnosti priznavao poseban učinak kod kažnjavanja „sukrivaca i dionika“ koji „pri samom morenju nisu niti uložili ruke svoje“.⁷⁴ I dok se ta kategorija sudionika za obično umorstvo kažnjavala teškom tamnicom od pet do deset godina, one koji su „podaljim načinom“ sudjelovali u umorstvu supružnika ili rođaka u ravnoj uzlaznoj ili silaznoj liniji jednog od „sudjelovajućih“ uz znanje o tom srodstvu, sustizala je teška tamnica od 10 do 20 godina. Sudioništvo u umorstvu najbližih članova obitelji odnosno „umorstvu suprot svojoj kojoj osobi“ predstavljalo je kvalificirano sudioništvo i prema odioznosti i kriminalnoj količini bilo je izjednačeno sa sudioništvom u „umorstvu izdajnom, grabežnom i naručenom umorstvu“.⁷⁵ Identična kazna prijetila je neposrednim počiniteljima i naručiteljima umorstva navedenih članova obitelji za počinjenje djela u pokušaju, no ako su postojale naročito otegotne okolnosti, zatočilo bi ih se doživotno u tamnicu. Smanjenje kazne oštrice predviđeno je jedino ako su u počinjenje djela koje je ostalo u pokušaju bili uključeni „podalji sukrivci i dionici“ jer je za njih bila propisana teška tamnica od pet do deset godina.⁷⁶ Riječ je bila o istoj onoj sankciji koja je bila predviđena za počinitelje običnog ubojstva. Ubojstvo je poprimalo kvalificirani oblik „ako pak počinitelj s ubijenim u bližnjem rodu bude“ i povlačilo je teže kažnjavanje tamnicom od 10 do 20 godina.⁷⁷

Posebnu odredbu naslovljenu *umorstvo i namjerno ubojstvo* sadržavao je mađarski Kazneni zakon iz 1878. (s Novelom iz 1908. godine) u glavi 18. *Zločini i prijestupi protiv čovjekova života*. U toj odredbi okolnost bliskog srodstva između počinitelja i žrtve ispunila je puni kvalifika-

73 Smrtna kazna izricala se počiniteljima umorstva, prema slovu zakona „neposrednim učiniocima“, ali i onima koji su umorstvo naručili ili „neposredno pri samom morenju uložili svoju ruku, ili činom sudjelovali pri tom.“ Čl. 134.–136. *Kaznenog zakona o zločinstvima, prestupcima i prekršajima* od 27. svibnja 1852. godine s naknadni zakonima i naredbama i sa svim važnijim rješenjima Vrhovnog suda u Beču (Knjižara Lav. Hartmana 1890) 64.–65. (U daljnjem tekstu KZ/1852.).

74 Sukladno članku 5. KZ/1852 sukrivci i dionici zločina obuhvaćali su sve one koji nisu neposredno izvršili djelo već su u njegovu ostvarenju sudjelovali zapovijedanjem, savjetom, naputkom ili pohvalom, dali mu navlašt povod, pribavili sredstvo ili uklonili prepreke za njegovo počinjenje, odnosno na bilo koji drugi način pružili potporu ili pomoć ili doprinijeli njegovom izvršenju. U tu kategoriju ulazili su i psihički pomagači i oni koji su se unaprijed s počiniteljem zločina dogovorili o podijeli dobitka i koristi. Ovako definiran institut sudioništva uvelike se preklapa s današnjim poimanjem poticanja i pomaganja s time da se nije vodilo računa o težini doprinosa već se determinanta između počinitelja i sudionika postavljala na objektivnom kriteriju (ne)posrednog počinjenja. Pri tom treba voditi računa da su se prema članku 136. poticatelji naručitelji umorstva izjednačavali s glavnim počiniteljem kaznenog djela.

75 Čl. 137. KZ/1852.

76 Čl. 138. KZ/1852.

77 Čl. 140. i 142. KZ/1852. Osim kod umorstva i ubojstva, okolnost bliskog srodstva odrazila se i na kvalifikaciju tjelesnih ozljeda. Naime, tjelesno ozljeđivanje roditelja predstavljalo je jedan od oblika teške tjelesne ozljede (čl. 153.). S druge strane, počinjenje krađe ili pronevjere na štetu supružnika, roditelja, djeteta, brata ili sestre „dok u skupu živu“ nije se smatralo zločinom već blažim oblikom kažnjivog ponašanja, prekršajem (čl. 463.). Roditelji su imali pravo disciplinski kazniti dijete, no ako je to kažnjavanje prešlo u zlostavljanje i djetetu prouzročilo „štetu u tijelu“, odgovarali su za prekršaj (čl. 413.–414.). Prekršajna odgovornost teretila je i one koji su zlostavljali osobu s kojom su bili u braku. Zlostavljaču se izricao strogi ukor, a prema okolnostima slučaja i zatvor od jednoga tjedna do tri mjeseca. Za novo zlostavljanje kazna se morala obvezatno pooštriti. Zlostavljani supružnik mogao je zatražiti pooštrenje ili ublažavanje kazne, a takav zahtjev sud je uvijek morao razmotriti (čl. 419.). U skladu s duhom svoga vremena, KZ/1852 priznavao je stoga roditeljima i supružnicima pravo na disciplinsko kažnjavanje određene težine, no svaki prijelaz tog intenziteta predstavljao je prekršaj. U zapisima sudske prakse ostalo je i zabilježeno kako „Zakon ne daje supruhu nigdje prava na silovito ograničenje osobne slobode njegove supruge; za to se svaki takav njegov postupak kazniti imade po propisima kaznenog zakona.“ Rješidba G. Z. 4118 (12. travnja 1870.).

torni potencijal. Naime, prema članku 280., svakog tko bi s namjerom ubio svog zakonitog rođaka uzlazne linije, svog bračnog druga, nezakonito dijete, majku ili u slučaju uzakonjenja svog prirodnog oca ili više ljudi (*delictum complexum*), kažnjavalo se doživotnom tamnicom. Ubojstvo nije poprimalo teži oblik ako je žrtva djela osoba koja s počiniteljem živi u izvanbračnoj zajednici ili se od njega razvela. U sudskoj praksi iskristaliziralo se tako mišljenje kako nije riječ o umorstvu iz članka 280. ako je brak između počinitelja i žrtve razvrgnut pravomoćnom sudskom presudom.⁷⁸ Prema svojoj odioznosti izraženoj u sankciji, taj se delikt nalazio između teškog ubojstva s predumišljajem (*dolus praemeditatus*) za koje je bila propisana smrtna kazna i ubojstva (*dolus*) kažnjivog kaznom zatvora od 10 do 15 godina.⁷⁹ U ovom je dijelu Zakona, u zasebnoj odredbi još bilo propisano kazneno djelo ubojstva na mah, s time da su njegov kvalificirani oblik činile samo dvije kvalifikatorne okolnost, i to ubojstvo rođaka u uzlaznoj ili silaznoj liniji ili ubojstvo bračnog druga u jakoj uzrujanosti.⁸⁰ Strože kažnjavanje lišenja života najbližih članova obitelji predstavljao je izraz nužnosti kojim se nastojao ostvariti jasan društveni cilj, dati primat braku i zadržati koheziju obitelji.⁸¹ Odredbe i austrijskog KZ/1852 i mađarskog KZ/1878 skrojene su prema modelu klasične škole kaznenog prava i dalje su izrazito pragmatične. Korištene su kao sredstvo oblikovanja represije u službi promicanja ideja o obitelji kao primarnoj društvenoj jedinici u kojoj će članovi naći zaštitu, emocionalnu ispunjenost i socijalnu sigurnost. Bilo je to nužno u svijetu koji se očigledno mijenjao pod utjecajem industrijskog napretka i urbanizacije, novih demografskih trendova i prenapučenosti u gradovima te sve većeg raslojavanja stanovništva prema imetku i obrazovanju.

3. ANALIZA SPISA KRALJEVSKOG SUDA U RIJECI DOSTUPNIH U DRŽAVNOM ARHIVU U RIJECI

3.1. METODOLOŠKA POJAŠNJENJA I KREIRANJE ISTRAŽIVAČKOG UZORKA

Na razmeđu 18. i 19. stoljeća, upravo je Rijeka jedan od europskih gradova u kojem se osjećaj snažna društvena i politička previranja koja sa sobom nose jak impuls industrijalizacije i

78 Čl. 280. Kaznenog zakona iz 1878. godine, u *Kazneni zakon, v. zakonski članak iz 1878. godine i Novela Kaznenog zakona*, 36. zakonski članak iz 1908. godine s dopunjujućim i izmjenjujućim naređenjima drugih zakona kao i *Predlog Kaznenog zakona za Kraljevinu Srbu, Hrvata i Slovenaca*, preveo Jocić M. (Štamparija „Daničić“ d.d. 1926) 177.–178., 194. (U daljnjem tekstu KZ/1878).

79 Odredbe čl. 278. i 279. glasile su:

278. Tko ubije čovjeka iz unaprijed smišljene namjere čini zločin umorstva i ima se kazniti smrću.

279. Tko namjerno ubije čovjeka, ako svoju namjeru nije unaprijed smislio, čini zločin namjernog ubojstva i ima se kazniti tamnicom od 10 do 15 godina.

80 U čl. 281. bilo je propisano:

(1) Ako je namjera nastala u jakoj uzrujanosti počinitelja i odmah je bila i izvršena: ubojstvo se ima kazniti tamnicom do 10 godina.

(2) Ako je pak jaku uzrujanost prouzročilo to da je ubijeno lice počinitelja ili svojtu mu bespravno teško zlostavljalo ili uvrijedilo, i ubojstvo je u toj uzrujanosti odmah i izvršeno: kazna će biti robija do 5 godina.

(3) Ubojstvo rođaka uzlazne ili silazne linije ili bračnog druga u jakoj uzrujanosti kaznit će se tamnicom od 5 do 10 godina.

81 Da se izgradnjom konkretnih kaznenopravnih pravila posebna pozornost uistinu posvećivala obitelji pokazuje i normativni izričaj čl. 55. austrijskog KZ/1852. Prema slovu te odredbe, počinitelju kaznenog djela za koje nije propisana kazna dulja od pet godina, ta se kazna može ublažiti ispod šest mjeseci zatvora ako bi izvršenje kazne u duljem trajanju „nevinio porodicu“ nanijelo veliku štetu. Identičan zaključak proizlazi i iz normativnog koncipiranja zločina teške tjelesne ozljede u mađarskom KZ/1878. Taj zločin poprima kvalificirani oblik i kažnjava se robijom do pet umjesto do tri godine ako je počinjen na štetu rođaka uzlazne linije, odnosno prema Jociću, na štetu zakonitih roditelja i prirodnih predaka.

urbanizacije te kulturološke i sociološke promjene. Prema nekim studijama, podaci o ekonomskom i urbanističkom rastu Rijeke dokaz su da je taj grad baš tada živio najintenzivnije godine razvoja u svojoj povijesti i bio prepoznat kao jedno od srednjoeuropskih središta.⁸² Političke prilike označene su nacionalnim tenzijama te događajima poput postavljanja bana Jelačića za riječkog guvernera 1848. i svrstavanja Rijeke uz habsburšku stvar, jačanja autonomaštva od 1860. te sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. čiji članak 66., na političkoj pozornici zapamćen kao „Riječka krpica“, otvara vrata daljnjem širenju politike unionizma s Mađarskom.⁸³ Ta događanja odrazila su se i na sam pravosudni sustav koji se mijenjao, oblikovao i razvijao usporedno s političkim prilikama u gradu.

Primjerice, u povijesnim raspravama 1854. godina ostala je zabilježena kao godina donošenja zakonodavnih intervencija kojima se nastojala postići reorganizacija sudova prvoga stupnja u Rijeci, no slijedom različitih okolnosti, ista je provedena tek 1861. godine kada se ukida Gradski sud / *Pretura urbana*, a kotarski sud mijenja naziv u Gradski kotarski sud Rijeke / *Giudizio civico distrettuale di Fiume* koji je rješavao kaznene predmete u prvome stupnju. Potonji Sud djeluje sve do 1871. godine kada ga zamjenjuje Gradski sud Rijeke / *Regia Pretura di Fiume* čiji se predmeti za zločine i teže prijestupe rješavaju u drugome stupnju na Kraljevskom sudbenom stolu u Rijeci, odnosno Kraljevskom sudu u Rijeci, poznatom i kao Kraljevsko riječko sudište, koji je postavljen pod ingerenciju ugarskog ministarstva nadležnog za pravosuđe.⁸⁴ Naime poslove pravosuđa zajedno s unutarnjim poslovima, obrazovanjem i bogoštovljem preuzima Kraljevski gubernij za Rijeku i Hrvatsko primorje podređen mađarskoj vladi.⁸⁵ Mjesna nadležnost u kaznenim predmetima spomenutog gradskog i kraljevskog sudišta protezala se na uže gradsko područje od Mlake do Rječine i riječki kotar (Kozala, Drenova, Plase). Još od 1599. godine u Rijeci se talijanski jezik koristio kao službeni uporabni jezik, a isto je potvrđeno i Naredbom br. 70 iz 1871. godine.⁸⁶ No, na temelju sačuvanih spisa pokazalo se kako je Gradski sud Rijeke, uz službeni naziv na talijanskom jeziku, nosio naziv i *Königliche Prätur in Fiume*, odnosno o *Királyi járásbiróság Fiume*. Na spisima je isto tako ostalo zabilježeno da se u sudskim poslovima Kraljevski sud u Rijeci službeno nazivalo i *Regio Tribunale in Fiume* te *Királyi törvényszék Fiumében*. Promjene u nazivu prvostupanjskog i drugostupanjskog sudišta odražavale su burnu političku situaciju, i prema Crnkoviću, nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe i unošenja „Riječke krpice“, gradu je nominalno priznata široka autonomija Statutom iz 1872. godine, no činilo se sve da grad poprimi mađarsko političko obilježje pa se postupno uvodi i mađarsko kazneno zakonodavstvo.⁸⁷ Takvo stanje ostalo je nepromijenjeno sve do raspada Monarhije 1918. godine.

Povijesna analiza pisanih kaznenopravnih izvora i njihovih odredbi kojima se zabranjivalo nasilje u krugu obitelji pokazala je kako su kaznenopravna rješenja prije svega konstrukt svo-

82 Ivana Crljenko, 'Rijeka – razvoj grada na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće' (2009) 55(1) Geografski horizont, 7.–8.

83 Filip Novosel, 'Rijeka u 19. stoljeću' u Vlasta Švoger, Jasna Turkalj (eds), *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću* (Matica hrvatska 2016) 457.–458.

84 Kraljevsko riječko sudište osnovano je Naredbom br. 70. od 14. rujna 1871. mađarskog ministra predsjednika, kraljevskog mađarskog ministra pravosuđa te bana Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Naredba je objavljena 28. listopada 1871. u Zborniku zakona i naredaba Kraljevine Hrvatske i Slavonije, br. XXIV/1871.

85 Zadarka Greblo, *Inventar arhivskog fonda, Županijski sud Rijeke (1850.–1875.) 1850./1874.* (Povijesni arhiv Rijeke 1994) 4.–6.

86 *Okružni sud Rijeke, 1871.–1947.* (Državni arhiv u Rijeci 1989) 3.–4.

87 Nikola Crnković, *Inventar Kotarskog suda Rijeke 1822.–1947.* (Historijski arhiv Rijeke 1984) 16.–17.

ga vremena. Detaljnim proučavanjem normativnih izričaja mogu se uočiti promjene u shvaćanju zajednice o (ne)prihvatljivosti takvih delikata i smjer izgradnje kaznene politike u njihovu suzbijanju i kažnjavanju počinitelja. No, raščlanjivanje normativnih deskripcija ograničenog je znanstvenog dosega i za puno razumijevanje uočenih promjena u pravnim konceptima o obiteljskome nasilju potrebno je usmjeriti istraživanje na arhivsku građu u kojoj se čuvaju spisi nekad aktivnih sudišta. Prema Hayu, sačuvani sudski spisi, među ostalim, pružaju uvid u patronat i rodbinske odnose,⁸⁸ pa slijedom toga mogu biti vrijedan izvor saznanja o kriminološkim vezama i viktimološkim obilježjima nasilja u obiteljskom nukleusu. Slijedom iznesenog, zatraženo je i pribavljeno dopuštenje uvida u kaznene spise Kraljevskog suda u Rijeci koji se čuvaju u Državnom arhivu u Rijeci, a odnose se na razdoblje od 1871. do 1914. godine. Primaran cilj bio je istražiti jesu li ostali sačuvani i ako da, u uzorak uvrstiti sve spise koji su na tom sudištu otvoreni u povodu počinjenja kaznenih djela umorstva i ubojstva iz članka 134.–142. austrijskog KZ/1852. Kako je isti u istraživačkom razdoblju zamijenjen mađarskim KZ/1878, uzorak je trebao obuhvatiti i spise vezane uz najteže delikte nasilja iz članka 278.–281. toga Zakona.

Pozorno je pregledan sadržaj 22 kutije s pohranjenih 800 spisa koje su uz sudske bilješke, troškovnike, zapisnike i presude činili raznovrsni dokumenti poput kaznenih prijava, nalaza ustanova hitne medicinske pomoći, nalaza i mišljenja medicinskih vještaka i vještaka balističara, policijskih i zatvorskih izvješća te dokumenata upućenih sudu od strane Kraljevskog tužiteljstva u Rijeci / *Procura del Re di Fiume*.⁸⁹ Pohranjena građa nije cjelovita jer dio nje poput duplikata dokumenata, dostavnica, poziva, priznanica i računa za sudske oglase u dnevnim novinama i službenim listovima, škartiran je kao nepotreban i arhivski manje vrijedan, a dio je bespovratno izgubljen tijekom turbulentnih godina.⁹⁰ Fragmentarnost arhivske građe zasigurno je utjecala na činjenicu da su u konačnici detektirana i u uzorak uvrštena samo tri spisa. Riječ je o predmetima koji se odnose na (pokušaj) ubojstva ženske osobe od strane njezina partnera (supruga ili izvanbračnog supruga). S obzirom na mali broj relevantnih predmeta, oni će se u nastavku detaljno rekonstruirati primjenom metode studije slučaja (engl. *case study*). Primaran je cilj te analize ispitati kriminogene veze koje su dovele do krajnjeg nasilja usredotočujući se na zabilježena saznanja o žrtvama i počiniteljima, njihovu odnosu i o okolnosti već proživljenog nasilja te utvrditi postoje li razlike u dinamici obiteljskih odnosa koji su prethodili kaznenom djelu u usporedbi s današnjim slučajevima.

3.2. SLUČAJ ROSSE M.

Prvi analizirani slučaj datira iz 1906. godine. U tom je predmetu bio pokrenut kazneni postupak protiv Francesca E. iz Barija, starog 25 godina, dotad neosuđivanog, zbog pokušaja ubojstva Rosse M. (27 godina) s kojom je zajedno živio nešto više od jedne godine. Državno odvjetništvo optužilo je Francesca E. da je 15. listopada 1906. godine s namjerom, ali bez predumišljaja, i s ciljem da ubije Rossu M., u nju pucao iz vatrenog oružja.⁹¹ U toj prilici žrtvi je

88 Douglas Hay, 'Archival Research in the History of the Law: A User's Perspectiv' (1987) 24 *Archivaria*, 38.

89 Signatura HR-DARI-112, interno PR3, arhivska jedinica 3.6.1., tehničke jedinice 1242.–1263.

90 *Okružni sud Rijeka, 1871.–1947.* (n 86) 12.

91 *Dalla Procura del Re in Fiume 1922/1906* (22. listopada 1906.).

nanesena tjelesna ozljeda u području lijevog ramena koja predstavlja tešku tjelesnu ozljedu, a smrtna posljedica je izostala tek pukim slučajem, pa se stoga okrivljeniku na teret stavlja pokušaj kaznenog djela ubojstva iz čl. 279. u vezi s čl. 65. KZ/1878.⁹²

U svojim iskazima danim 17. i 30. listopada 1906. Rossa M. navela je da je živjela oko jedne godine s Francescom E. u zajedničkom kućanstvu. Prvo su živjeli u Trstu nakon čega su se preselili u Rijeku gdje je Francesco našao posao. Francesco je imao naglu narav i bio veoma ljubomoran te joj je često prijetio da će ju ubiti i isjeći joj lice. Prijetnje su postale sve češće po Francescovu povratku iz Barija, gdje je povremeno odlazio. Večer prije počinjenja djela, Francesco joj je ponovno prijetio nožem, optuživao da ga je prevarila i tvrdio da zna što je radila dok je bio u Bariju. Najavio joj je da će nabaviti pištolj od Giovannija i ubiti ju jer prijetnje nožem očigledno nisu bile dovoljne da ona promijeni svoje ponašanje. Zbog njegovog nasilnog karaktera, svakodnevnog maltretiranja i straha da bi mogao ostvariti svoje prijetnje, Rossa M. je 12. listopada 1906. godine, dok je Francesco E. bio na poslu, napustila njihovo zajedničko prebivalište te uz pomoć prijatelja Francesca L. potražila novi smještaj. Odlazeći iz stana nije sa sobom uzela odjeću zbog straha da bi ju netko mogao vidjeti i zaključiti kako napušta Francesca E. te ga o tome obavijestiti. Poslije je odjeću zatražila preko svojih prijateljica Credenze i Eugenije, no Francesco E. im je odbio predati odjeću te je Rossi poručio da po odjeću mora doći sama zbog čega se ona 15. listopada 1906. u popodnevним satima, u pratnji Francesca L., vratila u stan. Kada ih je ugledao, Francesco E. je uputio Rossi niz uvreda zbog čega je ona izašla iz sobe, a da pri tome nije uzela svoje stvari. Nakon nekoliko trenutaka okrivljenik ju je pozvao da uđe te je ona krenula prema ormaru i dok mu je bila okrenuta leđima, Francesco E. je ispalio hitac u nju, nanijevši joj tešku tjelesnu ozljedu lijevog ramena.

Iz optužnice proizlazi kako nema sumnje da je okrivljeni postupao s namjerom da Rossi oduzme život, no ovdje nije riječ o postupanju s prednamjerom (*dolusom praemeditatusom*). Na namjerno postupanje upućuju konstantno izricane prijetnje smrću, opasno oružje kao sredstvo počinjenja djela i činjenica da je pucanj upravo bio usmjeren prema dijelu tijela na kojem je i nanesena tjelesna ozljeda. Mišljenje je kraljevskog tužitelja kako je motiv okrivljenikova postupanja bila ljubomora koju je potaknula Rossa jer je u stan došla s Francescom L., njegovim rivalom, što je kod njega izazvalo još veći bijes.

Okrivljenik u svom iskazu danom istražnom sucu nije negirao ono što mu se stavlja na teret, no tvrdio je kako njegova namjera nije bila ubiti Rossu M. već ju samo zastrašiti. U spisu je pronađen i podatak kako je postupak protiv Francesca E. okončan osuđujućom presudom i izricanjem kazne zatvora od pet mjeseci i novčane kazne od 100 kruna.⁹³

3.3. SLUČAJ MARIJE D.

U ovom je predmetu kraljevsko tužiteljstvo predložilo otvaranje istrage protiv Edoarda T. (56 godina) jer je 8. srpnja 1907. ispalio tri hica iz pištolja prema Mariji D. (39 godina, rimo-

⁹² U čl. 65. Općeg dijela KZ/1878 propisano je da pokušaj postoji kada je s namjerom započeto izvršenje djela, ali ono nije dovršeno te da će se pokušaj uvijek kazniti.

⁹³ *Dalla Procura del Re in Fiume* 461/1907 (9. travnja 1907.).

katolkinja, udovica, kućanica) očigledno s namjerom da ju ubije. Kako je smrtna posljedica u ovom slučaju izostala zbog razloga koji nisu obuhvaćeni njegovom voljom, Edoardu T. se na teret stavio pokušaj kaznenog djela umorstva iz čl. 278. KZ/1878.⁹⁴

Iz okolnosti da je okrivljenik kupio pištolj s kojim je počinio djelo i da je osam dana prije toga tim oružjem prijetio žrtvi, a imajući u vidu da joj je i prije prijetio te da ju je u jednoj prilici pokušao zadaviti, proizlazi da je Edoardo T. djelo za koje ga se teretilo počinio s predu-mišljajem. Kako je riječ o kaznenom djelu za koje je propisana smrtna kazna, protiv Edoarda T. određen je istražni zatvor za vrijeme trajanja istrage.

U svom iskazu danom neposredno nakon događaja Edoardo T. priznao je da je zbog ljubomora ispalio tri hica u svoju izvanbračnu družicu Mariju D., no tvrdio je da nije imao ama baš nikakvu namjeru Mariju ubiti, već ju samo uplašiti. Iskazao je i da smatra da će i žrtva potvrditi njegove riječi „zato što jako dobro zna što ja sve činim za nju u zadnjih 20 godina od kada živimo zajedno i koliko ju volim“. Prema njegovu iskazu, pištolj je kupio i pokazao ga Mariji D. jer je bio uvjeren da će to biti dovoljno da ju „izvede na pravi put“.⁹⁵

U svom je iskazu Maria D. izjavila da Edoarda T. poznaje od svoje osamnaeste godine. Njezin pokojni suprug Giuseppe D. bio je njegov veliki prijatelj, a ona se s njime upustila u vezu nakon što je postala udovica iako je znala da je oženjen. Zajedno su živjeli dugi niz godina, gotovo devetnaest, no kako je Eduardo i dalje formalno bio u braku, izgubila je strpljenje i stupila u vezu s Viktorijem M. što je Eduardo znao jer mu je to ona sama rekla. Kako je Eduardo bio jako ljubomoran, neprestano joj je prijetio smrću zbog čega je morala više puta pobjeći iz kuće. Maria D. iskazala je i da ju je prije gotovo jedne godine, tijekom noći dok je bila u krevetu, Eduardo T. uhvatio za vrat i pokušao zadaviti. Jedne druge prigode stavio joj je pištolj na vrat i izrekao prijetnje smrću.⁹⁶

Prema iskazu Marije D., Eduardo T. je kupio pištolj 20-ak dana prije no što ju je pokušao ubiti. Te večeri 8. srpnja 1907. oko 7.30 sati Maria je u kuhinji razgovarala s Biondom i u jednom trenutku izjavila „imat ću ga, baš ću ga imati“ a mislila je na svog ljubavnika. Njihov razgovor je iz hodnika slušao Eduardo T. i kada je čuo te njezine riječi pojavio se u kuhinji i rekao: „Imat ću te, ja ću te imati!“ Nakon toga uhvatio ju je je desnom rukom za prsa dok je u lijevoj ruci držao pištolj te je iz neposredne blizine pucao u nju i to prema desnoj strani njezinih prsa. Ni sama nije mogla shvatiti kako je ostala živa. Otrčala je na policiju i ispričala što joj se dogodilo. Maria D. još je izjavila da Eduardu T. oprašta to što je napravio jer zna da je postupio ishitreno i bez razmišljanja dok je bio veoma uzrujan, no tražila je da ga se kazni i da ju pusti na miru.

Tijekom postupka iskaz je dala i Bionda koja je radila i živjela u njihovoj kući i koja je nazočila spornom događaju. Prema njezinim riječima otkada je došla u tu kuću često je bila svjedokom scena između Eduarda T. i Marije uzrokovanih njegovom ljubomorom. U takvim je prilikama Eduardo T. prijetio Mariji da će ju ubiti.

94 *Dalla Procura del Re in Fiume* 1712/1907 (15. srpnja 1907.) Nažalost, u spisu nije sadržana presuda pa nije poznato niti obrazloženje sudske odluke o kazni.

95 Iz iskaza Eduarda T. (9. srpnja 1907.).

96 Iz iskaza Marie D. (9. srpnja 1907.).

Tijekom postupka saslušan je vještak za vatreno oružje koji je izjavio kako pištolj iz kojeg je pucao Eduardo T., u usporedbi s drugim oružjem istih karakteristika, ne uspijeva ispaliti zrno tako da ono razvije brzinu potrebnu za prodiranje u tijelo žrtve. Izostanku potrebne brzine pridonijela je i činjenica da su iz pištolja ispaljeni metci prethodno izloženi vlazi. Imajući u vidu sve navedeno, vještak je smatrao da je oružje koje mu je dostavljeno na vještačenje neispravno i predstavlja neprikladno sredstvo za počinjenje umorstva jer metak ispaljen iz njega ne može prodrijeti u tijelo osobe.

Nakon nešto više od jednog mjeseca od spornog događaja, 19. kolovoza 1907. kraljevsko tužiteljstvo uputilo je dopis istražnom sucu u kaznenom predmetu protiv Eduarda T. zbog pokušaja umorstva u kojem je navelo da odustaje od kaznenog progona i predlaže da ga se odmah pusti iz istražnog zatvora. U obrazloženju odluke navodi se kako je tijekom istražnog postupka više puta potvrđena činjenica da Eduardo T. nije imao nikakvu namjeru ubiti Mariju. Budući da korišteno oružje prema mišljenju sudskog vještaka nije bilo prikladno da prouzroči smrt neke osobe, u radnji okrivljenika ne postoje elementi „koji su potrebni da se u njemu stvori odluka o počinjenju kaznenog djela koje mu se stavlja na teret“.⁹⁷

3.4. SLUČAJ LAURETTE L.

U ovom je predmetu kraljevsko tužiteljstvo podignulo optužnicu protiv Vincenza Di L., 32-godišnjeg bačvara iz Barija, zbog kaznenog djela umorstva iz čl. 278. KZ/1878.⁹⁸ Na teret mu se stavljal da je 16. svibnja 1912. godine za vrijeme ručka, oko 12.00 sati, svoju suprugu Laurettu L. (21 godina) jednim udarcem nožem uboo u predjelu lijeve strane vrata i tako joj presjekao arteriju zbog čega je ona na mjestu preminula. Budući da je priznao da je djelo počinio jer ga je obuzela ljubomora, optužilo ga se za kazneno djelo teškog ubojstva s predumišljajem.

Protiv okrivljenika određen je istražni zatvor i naloženo je sudsko medicinsko vještačenje kako bi se utvrdilo njegovo „stanje uma“ i s tim povezano pitanje njegove kaznene odgovornosti. Naime, kružile su glasine da okrivljenik boluje od duševne bolesti pa je bilo potrebno naložiti vještačenje o njegovoj sposobnosti za donošenje odluka.⁹⁹

Nakon nešto više od jednog mjeseca od počinjenja djela, 21. lipnja 1912. godine, kraljevsko tužiteljstvo je povuklo optužnicu protiv Vincenza Di L. U obrazloženju odluke navedeno je kako iz mišljenja psihijatrijskih vještaka proizlazi da je optuženik *tempore criminis* postupao u stanju poremećenih mentalnih sposobnosti zbog čega je isključena sposobnost slobodnog upravljanja svojom voljom pa isti nije kazneno odgovoran.¹⁰⁰ Kod Vincenza Di L. utvrđena je depresivna psihoza i manji stupanj imbecilnosti. Mišljenje je vještaka kako je sasvim bilo vjerojatno da je on i prije ispoljavao simptome duševne bolesti, no držao ih je u tajnosti. S obzirom

97 *Dalla Procura del Re in Fiume* 1963/1907 (19. kolovoza 1907.).

98 *Dalla Procura del Re in Fiume* 857/1912 (17. svibnja 1912.).

99 *Dalla Procura del Re in Fiume* 857/1912.

100 U sedmoj glavi Općeg dijela, u čl. 76. KZ/1878. naslovljenom „Besvjesno stanje i umni poremećaj“ propisano je da se „ne može djelo uračunati onom, koji ga je počinio u besvjesnom stanju ili čija umna sposobnost je bila poremećena i zbog toga nije imao sposobnost slobodnog odlučivanja volje“.

na težinu njegovog zdravstvenog stanja ne može se isključiti da bi isti u bližoj budućnosti mogao počiniti sličan napad pa se predlaže njegovo zadržavanje i liječenje u ludnici.

3.5. KOMENTAR SLUČAJEVA

Detaljan uvid u izdvojene riječke spise koji datiraju s početka 20. stoljeća pokazao je kako u samim spisima nije sačuvan velik broj pismena. U većini slučajeva riječ je o optužnicama i popratnim materijalima kraljevskog tužiteljstva. Njihov fragmentarni sadržaj doveo je do toga da se iste teze o modalitetima počinjenja kaznenoga djela i krivnji okrivljenika često ponavljaju u različitim dokumentima i ne otkrivaju mnogo o viktimološkim i kriminogenim okolnostima predmetnih slučajeva. Unatoč tomu mogu se izdvojiti zajedničke okosnice uz koje se veže kriminogeni potencijal. Tako je u sva tri analizirana predmeta motiv lišenja života žrtava bila ljubomora dok se u dva slučaja, (pokušaj) ubojstva odnosno umorstva dogodio u trenutku kada su žrtve odlučile napustiti (izvanbračnog) supruga. Ranija istraživanja potvrdila su kako je ljubomora počinitelja snažno povezana s partnerskim nasiljem te je i danas jedan od glavnih motiva zabilježenih u sudskoj praksi.¹⁰¹ Osobe koje pokazuju ljubomoru u vezi usredotočene su na partnera i sklone su agresiji koja proizlazi iz bijesa i osjećaja poniženosti. Imaju značajno veću potrebu za kontrolom u svojim odnosima, a kontrola je pak povezana s njihovim fizičkim nasiljem prema partneru.¹⁰² Takav scenarij uočen je u slučaju Rosse M. i slučaju Marije D. Pokušaju (teškog) ubojstva prethodili su česti ispadi ljubomore koje su pratile prijetnje i fizičko nasilje koje je s vremenom popimalo sve teži oblik. Ti riječki slučajevi stoga odgovaraju intimnim ubojstvima zbog eruptivnog otpuštanja tenzija iz Spierenburgova istraživanja s time da se zbog motiva djelovanja nasilnika na štetu Marije D., da ju „izvede na pravi put“, taj predmet može svrstati i u disciplinski motivirana ubojstva.¹⁰³

Nadalje, pokazalo se da se u slučaju Laurette L. ljubomora odrazila na kvalifikaciju protupravnog djela, no ne i u ostala dva slučaja. I dok su tijela progona u slučaju Laurette L. zaključila kako je ljubomora razlog postojanja prednamjere, iz sačuvane građe u predmetu Rosse M. može se iščitati kako se odgovornost za počiniteljevu ljubomoru prebacuje na žrtvu pokušaja ubojstva jer ju je ona sama isprovocirala dolaskom u stan u pratnji njegova suparnika. Danas, s odmakom od više od jednog stoljeća, može se samo nagađati je li se odluka Rosse M. da napusti nasilnog partnera i stupi u novu vezu smatrala nedoličnim odstupanjem od kanona uvriježenog ponašanja i je li ta nedoličnost u očima tijela kaznenog progona bila razlogom blaže kvalifikacije u odnosu na predmet Laurette L.

U odnosu na okončanje kaznenih postupaka i izrečene kazne, analizirani slučajevi znatno se razlikuju. S jedne strane je slučaj Laurette L. u kojem je bilo utvrđeno da je počinitelj *tempore criminis* bio neubrojiv pa nije bila izrečena kazna već predloženo njegovo zadržavanje i liječenje u psihijatrijskoj ustanovi. S druge strane slučajevi su Rosse M. i Marije D. kojima je zajedničko

101 Dalida Rittossa, Sandra Juranović, *Stručna analiza pravomoćnih kaznenih presuda o nasilju prema ženama 2012. – 2016.* (Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova 2020) 92.

102 Edwin G. Brainerd, Jr., Patricia A. Hunter, Tisha R. Thompson, 'Jealousy Induction as a Predictor of Power and the Use of Other Control Methods in Heterosexual Relationships' (1996) 79(3) *Psychological Reports*, 1319.–1325.

103 Spierenburg (n 29) 34.

da su počinitelji svoje izvanbračne družice (samo je Lauretta L. bila supruga počinitelja) htjeli usmrtniti vatrenim oružjem te da u tome nisu uspjeli zbog čega su bili optuženi za pokušaj osnovnog, odnosno teškog oblika ubojstva. Ipak, u odnosu na okončanje kaznenog postupka i izrečene sankcije i ovi se predmeti značajno razlikuju jer je u predmetu Marije D. optužnica na kraju bila povučena uz obrazloženje da korišteno oružje nije bilo prikladno kako bi prouzročilo smrt osobe. Iz tog obrazloženja moglo bi se zaključiti da je u ovom predmetu primijenjen institut neprikladnog pokušaja. Nažalost, kako kazneni postupak nije okončan pravomoćnom presudom, a u spisu nije sadržan neki drugi dokument s dodatnim obrazloženjem, poglavito u dijelu u kojem se navodi da okrivljenik nije imao namjeru usmrtniti žrtvu, i taj zaključak ostaje na razini pretpostavke.

Jedina osuđujuća presuda iz analiziranog uzorka donesena je u predmetu Rosse M. Počinitelj je bio optužen za obično ubojstvo za koje je bila propisana kazna zatvora od 10 do 15. godina,¹⁰⁴ a osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od svega pet mjeseci i naloženo mu je plaćanje novčane kazne od 100 kruna. S obzirom na to da nije nastupila smrt žrtve, pretpostavlja se da je zbog pokušaja bio primijenjen institut ublažavanja kazne. No, bez obzira na to, a imajući u vidu sve okolnosti slučaja (česte prijetnje, svakodnevno maltretiranje, pištolj kao sredstvo počinjenja djela) izrečena je kazna iznimno blaga. Nažalost, ni u spisu ovog predmeta nije sačuvana presuda pa je izostalo detaljnije obrazloženje odluke o kazni, kao i o kvalifikaciji samog djela. Naime, nije sasvim jasno zašto počinitelj nije bio optužen za kazneno djelo umorstva počinjenog s predumišljajem s obzirom na to da je najavio žrtvi da će nabaviti pištolj i da će ju ubiti. Ovo je tim više dvojbeno kada se ima u vidu da se u drugom slučaju (slučaj Marije D.) počinitelju na teret stavljalo kazneno djelo umorstva s predumišljajem uz obrazloženje da je unaprijed kupio pištolj kojim je počinio djelo i da je prije počinjenja djela uputio žrtvi prijetnje smrću. Sasvim je moguće da su uočene manjkavosti u obrazloženjima rezultat još u to doba nedovoljno razvijene kaznenopravne misli. Zamah u razvoju dogmatskih postavki o osnovnim institutima i načelima kaznenog prava donijet će godine koje tek slijede.

4. ZAKLJUČAK

Kratak povijesni prikaz normativnih odgovora na obiteljsko nasilje potvrdio je kako je ono, kao i njegova ekstremna eskalacija u obliku lišenja života člana obitelji, bilo prisutno u društvu još od davnih vremena. Nasilni ispadi i različite deprivacije slabijih u obitelji opravdavali su se, podupirali i zagovarali zbog pravnih i etičkih standarda te vjerskih, kulturoloških, političkih i ekonomskih prilika koje su vladale u zajednici. Muškarci su odavna imali pravo da koristeći silu utječu na svadljive, svojeglave, neposlušne, zabludjele goropadnice, a neki moralni autoriteti vjerovali su kako je disciplinsko kažnjavanje žena nužnost proizašla iz božjeg naloga.¹⁰⁵ Naime, ženska je priroda biti ćudorednom i submisivnom družicom, brižnom majkom i ne-

¹⁰⁴ Stroža kazna (doživotna tamnica) bila je propisana u slučajevima lišenja života određene kategorije osoba, među ostalim i supružnika, u čl. 280. KZ/1878. S obzirom na to da je u analiziranim slučajevima bila riječ o pokušaju ubojstva izvanbračne družice, ova se odredba nije mogla primijeniti i okrivljeniku je stavljeno na teret kazneno djelo iz čl. 279. toga Zakona. Vidi *supra* 14.

¹⁰⁵ Oličjenje ženske kreposti Augustin je vidio u liku svoje majke koja je šutke i bez protivljenja podnosila muževe udarce. Prema Augustinu, njegova majka je vjerovala kako je njezin suprug njezin gospodar. Stoga svaka žena treba prihvaćati muževe izvanbračne veze, biti tihom pred njime u trenucima kada ga obuzme bijes i kada postane nasilan. Od žene se prije svega očekuje da bude servilna, a ne ohola u svojoj samostalnosti. Caryn Reeder, '1 Peter 3:1–6: Biblical Authority and Battered Wives' (2015) 25(4) Bulletin for Biblical Research, 519.

jakom osobom označenom svojim spolom o kojoj se brine obitelj ili zajednica, a raspon sredstva kojima se na ženu utjecalo da ostane vjerna svojoj prirodi uključivao je i različite oblike zlostavljanja koji su mogli eskalirati i u oduzimanje života. Stoga ne čudi da su nastojanja da se na raznovrsne forme obiteljskog nasilja reagira posebnim kaznenopravnim normama često nailazila na prepreke. Prvi regulatorni mehanizmi i dalje su priznavali pravo muškarca da kažnjava onu s kojom ga je sklapanjem braka vezalo jedinstvo, no to je morao činiti umjereno. Protekla su stoljeća prije nego što se promijenilo poimanje o standardima privatnosti i obiteljskom nasilju kao krajnje amoralnoj i društveno štetnoj pojavi koju je potrebno u potpunosti zabraniti i suzbiti kaznenom represijom. Kada bi se i usvojila takva kaznenopravna rješenja, istraživanja sudske prakse anglosaksonskih sudišta u drugoj polovini 19. stoljeća pokazala su kako je dolazilo do niza problema u njihovoj primjeni u praksi. Nasilje u obitelji bilo je pokriveno velom šutnje kao pojava za koju svi znaju, no o kojoj se ne govori zbog srama i bojazni što će drugi reći te uvjerenja da njihovo uključivanje u rješavanje nasilja neće vratiti sklad u obiteljske odnose. Sprega kulturološkog poimanja i moralnih shvaćanja o obiteljskom nasilju kao manje opasnom nasilju i prevazi očuvanja obitelji nad zaštitom pojedinca dovela je do svojevrstne pasivnosti kaznenopravnog sustava i stava kako na „razmirice, sukobe i svađe“ između onih koje vežu obiteljske veze treba u iznimno rijetkim slučajevima reagirati pokretanjem državnog represivnog aparata. Nije isključeno da je ovakvo stanje jedan od razloga zašto u Državnom arhivu u Rijeci nije sačuvan ni jedan predmet Kraljevskog suda u Rijeci otvoren u povodu počinjenja nekog od najtežih oblika nasilja u obitelji iz KZ/1852 od 1871. godine pa do uvođenja KZ/1878. Pokazala se sasvim točnom Epsteinina tvrdnja kako je „zakon dobar onoliko koliko je dobar i sustav osmišljen za ispunjenje njegovih obećanja kroz primjenu u praksi“.¹⁰⁶

Danas kao i prije gotovo dva stoljeća, a unatoč normativnim naporima, nasilje u obitelji i dalje predstavlja široko rasprostranjen negativan društveni fenomen s dubokim posljedicama i za pojedinca i za društvo. Zašto je tomu tako, teško je reći, no jedan od razloga zasigurno leži u činjenici da je politika oslanjanja na kazneno pravo kao na najvažnije rješenje za suzbijanje obiteljskog nasilja nepotpuna, u velikoj mjeri manjkava i nedovoljna za ostvarenje cilja koji se želi postići. Unatoč tomu što već godinama znanstvene studije ukazuju na izričitu kompleksnost obiteljskog nasilja i potrebu da se sagleda s pozicija prava na jednakost i društvenog položaja žena, ono se i dalje pretežito tretira kao izdvojen kaznenopravni problem bez šireg povijesnog, kulturološkog, ekonomskog i sociološkog konteksta. Naime, ova vrsta nasilja često izvire iz duboko usađenih, a pogrešnih kulturoloških i društvenih uvjerenja o rodnim ulogama partnera i primatu obitelji nad pojedincem koja se ne mogu ispraviti samo usvajanjem novih ili izmijenjenih odredbi kaznenopravnog sadržaja.¹⁰⁷ Povijesne analize pokazale su da su veći napredak u suzbijanju obiteljskoga nasilja ostvarili pomaci u ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima žena krajem 19. i početkom 20. stoljeća, no njegova kriminalizacija.¹⁰⁸ Da je tomu tako, potvrđuje i detaljna analiza slučajeva Rosse M., Marije D. i Laurette L. s Kraljevskog suda u Rijeci.

Iako bi zaključci temeljeni na većem broju predmeta zasigurno bili relevantniji, i ovakav uzorak može poslužiti za relativno pouzdanu procjenu i usporedbu dinamike obiteljskih odnosa nekada i danas te reakcija nadležnih tijela na najteži oblik nasilja unutar obitelji. U dva od tri

106 Epstein (n 35) 13.

107 Tsai (n 51) 1325.

108 Williams, Walklate (n 34) 313.

analizirana predmeta ljubomorni izvanbračni partneri prijetili su i bili agresivni prema svojim izvanbračnim družicama dulje vrijeme. Do eskalacije nasilja i pokušaja lišenja života žrtava u oba je slučaja došlo nakon što su ih one odlučile napustiti. Takav obrazac ponašanja počinitelja nije se u bitnom promijenio do danas. Ljubomora kao specifičan oblik psihičkog zlostavljanja i iskrivljeni osjećaj posjedovanja partnera čest je uzrok obiteljskog nasilja koji u konačnici vodi k fizičkoj agresiji. Ljubomora se i dalje u dovoljnoj mjeri ne prepoznaje kao oblik zlostavljanja te se i danas, nažalost, često pogrešno smatra izrazom emocionalne privrženosti i ljubavi pa možemo zaključiti da je dinamika obiteljskog nasilja u tom segmentu u velikoj mjeri već desetljećima vrlo slična ili gotovo ista. Iz toga se nameće pitanje kako i dalje možemo očekivati da će se mijenjanjem kaznenopravne regulative ovaj problem riješiti? Obiteljsko nasilje je složena pojava i sva provedena istraživanja, kao i sudska praksa, pokazuju da je nužno usmjeriti pozornost na njegove uzroke te mijenjati duboko ukorijenjene svjetonazore i stereotipe. Preventivni instrumenti trebali bi se kontinuirano razvijati kao bitna komponenta nadogradnje interdisciplinarnog sustava zaštite žrtava nasilja u obitelji, dok se kazneno pravo, kao najrepresivniji dio tog sustava, primjenjuje onda kada druge manje represivne mjere nisu donijele pozitivne rezultate. Danas je više nego jasno da za rješavanje problema obiteljskog nasilja samo kažnjavanje nije dovoljno učinkovito i da suzbijanje ove vrste nasilja zahtijeva promjene dosadašnjih obrazaca ponašanja, a to očigledno i dalje, kao i godinama unatrag, predstavlja veliki izazov za društvo u kojem živimo.

BIBLIOGRAFIJA

1. Adler J S, 'The Making of a Moral Panic in the 19th-Century America: The Boston Garroting Hysteria of 1865' (1996) 17(3) *Deviant Behavior*, 259
2. Ajduković M, Rimac I, Rajter M, Sušac N, 'Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj' (2012) 19(3) *Ljetopis socijalnog rada*, 367
3. Andrews W, *Old-Time Punishments* (Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. 1890)
4. Barner J R, Carney M M, 'Interventions for Intimate Partner Violence: A Historical Review' (2011) 26(3) *Journal of Family Violence*, 235
5. Bertok E, Briški L, Plesničar M M, Filipčić K, 'Violence in Intimate Partner Relationships During the COVID-19 Epidemic in Slovenia' (2022) 43(2) *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 355
6. Blackstone W, *Commentaries on the Laws of England, Book I: Of the Rights of Persons* (Oxford University Press 2016)
7. Brainerd E G Jr, Hunter P A, Moore D, Thompson T R, 'Jealousy Induction as a Predictor of Power and the Use of Other Control Methods in Heterosexual Relationships', (1996) 79(3) *Psychological Reports*, 1319
8. Brundage S B, 'Spare the Rod, Save the Child: Reviewing Corporate Punishment Through the Lens of Domestic Violence' (2008) 8 *Whittier Journal of Child and Family Advocacy*, 83
9. Buczek K, 'Germanic Women in the Eyes of Law' (2018) 7 *Academic Journal of Modern Philology*, 55
10. Cox E W, *The Principles of Punishment: As Applied in the Administration of the Criminal Law by Judges and Magistrates* (Law Times Office 1877)

11. Crljenko I, 'Rijeka – razvoj grada na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće' (2009) 55(1) *Geografski horizont*, 7
12. Dettmer D, 'Increased Sentencing for Repeat Offenders of Domestic Violence in Ohio: Will This End the Suffering' (2004) 73 *University of Cincinnati Law Review*, 705
13. Dobash R E, Dobash R P, 'Love, Honour and Obedience: Institutional Ideologies and the Struggle for Battered Women' (1977) 1 *Contemporary Crises*, 403
14. Dobash R P, Dobash R E, 'Community Response to Violence against Wives: Charivari, Abstract Justice and Patriarchy' (1981) 28(5) *Social Problems*, 563
15. Dossey L, 'Wife Beating and Manliness in Late Antiquity' (2008) 199 *Past & Present*, 3
16. Epstein D, 'Effective Intervention in Domestic Violence Cases: Rethinking the Roles of Prosecutors, Judges, and the Court System' (1999) 11 *Yale Journal of Law and Feminism*, 3
17. Fischer Drew K, *The Burgundian Code: Book of Constitutions or Law of Gundobad, Additional Enactments* (The University of Pennsylvania Press 1976)
18. Golenko D, Rittossa D, 'The Role of Civil Society in a Time of Pandemic: Bridging the Gap Between Official Policies and Information Needs of Victims of Family Violence' (2022) 43(2) *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 329
19. Grozdanić V, Rittossa D, 'Povijesni razvoj kaznenopravnog statusa žena' u V Grozdanić (ed), *Kada žena ubije, interdisciplinarni pristup* (Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2011)
20. Hay D, 'Archival Research in the History of the Law: A User's Perspective' (1987) 24 *Archivaria*, 36
21. Hirschel J D, Hutchison III I W, 'Female Spouse Abuse and the Police Response: The Charlotte, North Carolina Experiment' (1992) 83(1) *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 73
22. Horvatić Ž, 'Povijest hrvatskog materijalnog kaznenog prava' (1997) 4(2) *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 753
23. Kurtović Š, *Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga* (Pravni fakultet u Zagrebu 1999)
24. Kurtović Š, *Opća povijest prava i države, Knjiga I, Stari i srednji vijek* (Pravni fakultet u Zagrebu 1992)
25. 'Law, Justice, and Crime' u L Levi (ed), *Annals of British Legislation, Vol 1* (Smith, Elder and co. 1856)
26. Leonard I M, Leonard C C, 'The Historiography of American Violence' (2003) 7(2) *Homicide Studies*, 99
27. Little D, 'Evidence and Objectivity in the Social Sciences' (1993) 60(2) *Social Research*, 363
28. Lonza N, *Pod plaštem pravde, Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u 18. stoljeću* (Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 1997)
29. Margetić L, *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru* (Nakladni zavod Globus, Naklada Kvarner, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2012)
30. Marvell A, 'Last Instructions to a Painter' u N Smith (ed), *The Poems of Andrew Marvell* (Pearson Education Limited 2007)
31. Mill J S, *On Liberty and Other Writings* (Cambridge University Press 2003)
32. Monkkonen E H, *Murder in New York City* (University of California Press 2001)
33. Novosel F, 'Rijeka u 19. stoljeću' u V Švoger, J Turkalj (eds), *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću* (Matica hrvatska 2016)
34. Oliver L, *The Beginnings of English Law* (University of Toronto Press 2002)
35. Reeder C, '1 Peter 3:1–6: Biblical Authority and Battered Wives' (2015) 25(4) *Bulletin for Biblical Research*, 519

36. Rittossa D, 'Violence against Children in Family Settings During the COVID-19 Outbreak in Croatia: Lessons Learned from the (In)Visible Pandemic' (2022) 43(2) Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 303
37. Rittossa D, Juranović S, *Stručna analiza pravomoćnih kaznenih presuda o nasilju prema ženama 2012. – 2016.* (Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova 2020)
38. Rittossa D, Škorić M, 'Abandoned and Forgotten? Violent Deaths of Previously Abused Female Victims in Croatia' (2021) 37(3–4) Pravni vjesnik, 7
39. Sack E J, 'From the Right of Chastisement to the Criminalization of Domestic Violence: A Study in Resistance to Effective Policy Reform' (2009) 32 Thomas Jefferson Law Review, 31
40. Schneider E M, *Battered Women and Feminist Lawmaking* (Yale University Press 2000)
41. Spierenburg P, 'Long-Term Historical Trends of Homicide in Europe' u M C A Liem, W A Pridemor (eds), *Handbook of European Homicide Research* (Springer 2012)
42. Stevković Lj, 'Victim or Abuser: Victimisation by Domestic Violence as a Predictor of Violent Behaviour of Juveniles Towards Family Members' (2022) 31(4) Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 619
43. Škorić M, 'Impact of COVID-19 Pandemic on Violence against Closely Related Persons in Croatia' (2022) 43(2) Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 301
44. Škorić M, 'Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske' (2018) 25(2) Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 387
45. Škorić M, Rittossa D, Golenko D, 'Obiteljsko nasilje u doba bolesti COVID-19 – Informacijski i kaznenopravni izazovi' (2023) XIV(1) Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 29
46. Šprem P, Getoš Kalac A-M, 'Obiteljsko nasilje u svjetlu penalnog populizma' (2024) 74(1) Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 35
47. Tsai B, 'The Trend toward Specialized Domestic Violence Courts: Improvements on an Effective Innovation' (2000) 68(4) Fordham Law Review, 1285
48. Williams L, Walklate S, 'Policy Responses to Domestic Violence, The Criminalisation Thesis and 'Learning from History'' (2020) 59(3) Howard Journal of Crime and Justice, 305

PROPISI I DOKUMENTI

1. 5 & 6 William 4 c. 59: Cruelty to Animals Act
2. 16 & 17 Vict. c. 30: Act for the Prevention and Punishment of Aggravated Assaults upon Women and Children
3. *Constitutio Criminalis Theresiana, oder der Römisch-Kaiserl. zu Hungarn und Böheim c. c. Königl. Apost. Majestät Mariä Theresiä Erzherzogin zu Oesterreich, c. c. peinliche Gerichtsordnung* (Johann Thomas von Trattner 1769)
4. *Hvarski statut* (Književni krug Split 1991)
5. *Kazneni zakon, v. zakonski članak iz 1878. godine i Novela Kaznenog zakona, 36. zakonski članak iz 1908. godine s dopunjujućim i izmjenjujućim naređenjima drugih zakona kao i Predlog Kaznenog zakona za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca*, preveo Jocić M, (Štamparija „Daničić“ d.d. 1926)
6. *Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852. godine s naknadni zakoni i naredbami i sa svim važnijimi rješitbami Vrhovnog suda u Beču* (Knjižara Lav. Hartmana 1890)

7. *Korčulanski statut* (Književni krug 1995)
8. Napoleonov Kazneni zakon iz 1810. godine, 'The Napoleon Series' <https://www.napoleon-series.org/research/government/france/penalcode/c_penalcode.html> pristupljeno 30. travnja 2025.
9. Naredba br. 70. od 14. rujna 1871. mađarskog Ministra predsjednika, kraljevskog mađarskog Ministra pravosuđa te Bana Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (Zbornik zakona i naredaba Kraljevine Hrvatske i Slavonije, broj XXIV/1871 od 28. listopada 1871.)
10. 'Novellae Iustinianae CXVII 8' u R Schoell, W Kroll (eds), *Corpus Iuris Civilis, Editio Stereotypa Quarta* (Weidmann 1912)
11. *Statut grada Splita* (Književni krug Split 1985)
12. *Statut grada Trogira* (Književni krug Split 1988)

PRESUDE I DRUGE ODLUKE

1. *Bradley v. State*, 1 Miss. (1 Walker) 156 (1824)
2. *Dalla Procura del Re in Fiume* 1712/1907 (15. srpnja 1907.)
3. *Dalla Procura del Re in Fiume* 1922/1906 (22. listopada 1906.)
4. *Dalla Procura del Re in Fiume* 1963/1907 (19. kolovoza 1907.)
5. *Dalla Procura del Re in Fiume* 461/1907 (9. travnja 1907.)
6. *Dalla Procura del Re in Fiume* 857/1912 (17. svibnja 1912.)
7. *Fulgham v. State*, 46 Ala. 143 (1871)
8. Iskaz Eduarda T. (9. srpnja 1907.)
9. Iskaz Marie D. (9. srpnja 1907.)
10. *Re Cochrane*, (1840) 8 Dowl. 630.
11. *Re Thompson*, S. C. 30 L. J. M. C. 191; 7 Jur. (N. S.) 48; 9 W. R. 203, 3 L. T. 294.
12. *Richards v. Richards*, 1 Grant's Cas. 389 (Pa. 1856)
13. Rješidba G. Z. 4118 (12. travnja 1870.)
14. *State v. A. B. Rhodes*, 61 N.C. 453 (Phil. Law 1686)
15. *State v. Black*, 60 N.C. 262 (1864)
16. *State v. Oliver*, 70 N.C. 60 (1874)

ARHIVSKA GRAĐA

1. Crnković N, *Inventar Kotarskog suda Rijeka 1822. –1947.* (Historijski arhiv Rijeka 1984)
2. Greblo Z, *Inventar arhivskog fonda, Županijski sud Rijeka (1850. –1875.) 1850./1874.* (Povijesni arhiv Rijeka 1994)
3. *Okružni sud Rijeka, 1871.–1947.* (Državni arhiv u Rijeci 1989)
4. Signatura HR-DARI-112, interno PR3, arhivska jedinica 3.6.1., tehničke jedinice 1242–1263

Dalida Rittossa*
Marissabell Škorić*

THE DEVELOPMENT OF NORMATIVE RESPONSES TO FAMILY VIOLENCE, WITH PARTICULAR REFERENCE TO THE PRACTICE OF THE ROYAL COURT IN RIJEKA – WHAT HAS CHANGED?

Summary

Recently, a significant number of scientific papers have been written on measures to prevent and suppress family violence. Despite the interest of scholars, it should be noted that exceptionally few studies have been published on the early normative development of criminal law provisions prohibiting such behaviour, particularly those examining historical judicial practice. To fill this gap and encourage discussion, this paper analyses the emergence of normative solutions recorded in the earliest written legal sources up to the beginning of the 20th century, showing the development of societal responses – from the acceptance of violence as a means of disciplining family members to the introduction of separate criminal offences carrying severe penalties. In a separate section, the results of an analysis of the court records of the Royal Court in Rijeka, which were created between 1871 and 1914 due to murders of family members in the city of Rijeka, are presented. Since ultimately only three files were relevant to the research topic, a case study was conducted, and these files were analysed in depth. The analysis results show that the dynamics of the most severe forms of family violence, more than a century ago, as well as today, were characterised by jealousy and the culmination of violence when the victim decided to leave the perpetrator. These observations highlight the importance of developing prevention mechanisms that can change the long-established cultural patterns of behaviour that underlie violent offences within the family.

Keywords: *family violence, historical review, Austrian Criminal Code of 1852, Hungarian Criminal Code of 1878, Royal Court in Rijeka, case study*

This work is licensed under a Creative Commons

Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Dalida Rittossa, PhD, Associate Professor, Faculty of Law, University of Rijeka, Hahlić 6, 51000 Rijeka. E-mail address: dalida.rittossa@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1452-0838>.

** Marissabell Škorić, PhD, Full Professor, Faculty of Law, University of Rijeka, Hahlić 6, 51000 Rijeka. E-mail address: marissabell.skoric@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0627-3651>.